

अग्नीषोमोऽमृतो मध्ये समाप्तोऽपित सोमकोः॥ तमति क्रम्य तृयदा रविर्गच्छेत्कथंचन॥ आद्यो मलिम्लुचो
 तेषां द्वितीयः प्राकृतः स्मृत इति॥ इन्द्राग्नी यत्र द्रुयेते इति श्रुत्वा प्रतिपदलक्षणं॥ अग्नीषोमाविति रुहमप्रतिप
 ददुपलक्षणं॥ पितृ सोमका इति तदंशस्या एतं न चोद्देमास उपलक्षितः॥ तं मासमति क्रम्य अन्यस्मिन् यदा
 सूर्यो मासांतरं गच्छति॥ तदा पूर्वो मलिम्लुचः उत्तरः प्राकृतः श्रुद्ध इत्यर्थः॥ नंदिपुराणे॥ अमावास्या मद्वा
 गन्त्रे यदा संक्रमते रविः॥ स तु मासः पवित्रः ग्यादतीति न्हादिको भवति॥ अमावास्यां प्राप्य पदा अहनि
 वा रात्रौ वा रविः संक्रमति तदा चोद्देमासोऽधिमास स्यादित्यर्थः॥ त्योतिः उगस्त्र अमावास्याद्वयं यत्रे रवि
 संक्रांतिवर्जितं॥ मलिम्लुचमवितेयः उत्तररतू नराधिपः॥ वरुणा सूर्यो भानुं रूपनश्चंद्रो रविर्गमस्ति
 श्व॥ अयं महिरण्यरेतीति वाकरो विष्णुमित्रोच॥ एतद्वा दशा १२ सूर्योऽसि मासाश्चैषूदर्यंति मासेषु॥

निःसूर्याधिकमासोमलिङ्गुचाग्यस्ततःपापाः॥ मासेषु द्वादशाहिन्यास्तपन्तेद्विगुणं॥ नपुंसकेधिकेमा
सिमंडलंतपन्तेगविः॥ असंक्रांतोद्विगोमासोमध्यमातिथिरुदितः॥ कालांतरेसमायातिसनपुंसकगुण्येति॥
पुंतेषुवचनेषुसामान्यवाचकंसंक्रांतिपदंमासपदंच॥ अथविशेषोब्रह्मसिद्धांते॥ मध्येचांद्रमासेमासेना
स्तिमध्यार्कसंक्रमः॥ यत्रासावधिकःपाषाणशुभकर्मविनाशनेति॥ ब्रह्मसिद्धांतविशेषवचनेनमध्यसंक्रांति
परत्वेनमध्यमासीतचांद्रमासपरत्वेनच॥ व्याख्यातव्यं॥ यत्रापुणोदाशंचतुर्थीकरोतीति सामान्यवाचकंपुरो
दाशपदंशाखांतरस्तुनआगतेयंपुणोदाशंचतुर्थीकरोतीतिविशेषवचनेनआगतेयपुणोदाशंतिष्ठित्वं॥
तंतदुत॥ चोलिशसिद्धांतोपि॥ मध्येदुमासमध्येत्ययत्रमध्यार्कसंक्रमः॥ तत्रासावधिकःपाषाणशुभकर्म
विनाशनोति॥ भट्टेश्वरसिद्धांतोपि॥ मध्यमराविसंक्रमयोर्मध्येमध्यार्कचंद्रयोयोगात्॥ अधिमासःसं

मर्षस्फुटग्रोरंदूस्पतिनेचित्। मध्यार्कचंद्रयोर्योगादित्यनेन मध्यसूर्यचंद्रादीनामावास्याद्वयमुच्यते तस्मादधि
कृमासः॥ स्फुटयोः॥ अथग्रोरंवि संक्रमयोर्मध्ये अमावास्याद्वयं यत्र संसर्गमासः नाचोदिति। स्फुटपर्वद्वयमध्ये
एकस्फुटसंक्रमो न स्यात्। किंतु स्फुटयं संक्रमद्वयमस्ति चेत्तस्य च ग्रंदूस्पतिरित्यर्थः॥ संसर्पक्षयमासयोर्लक्षणं न
ह्यसिधांतोप्युक्तं॥ शुद्धिंदुमासे शुद्धार्कसंक्रमो नास्ति यत्र तं॥ संतर्प्यमानं सत्कर्म नाशनं विधिनारदाद्युषष्टिक
त्यनानास्ति यत्र संसर्पसंज्ञकः॥ शुद्धिंदुमासे शुद्धार्कसंक्रमद्वयमस्ति चेत्॥ शून्यमासः सवित्त्येन तत्र शुभ
माचरेत्॥ ग्रंदूनाममहापापं शून्यमासे शुभं कृते॥ जायंते हस्पतिः प्रोक्तः संज्ञाभेदेन चेत्तिसदिति। मित्यां
तशिरोमणावपि। दशान्वधि श्रुतं मसोधिमासः सोरस्तु संक्रांत्यवधिर्यतोऽतः॥ दशाग्रतः संक्रमकाल
तः प्राक्मदेव तिष्ठत्याधिमासोऽयं॥ दशान्वि योगास्तिथयः प्रमाणैः सोरेस्तु सोरादिवसाः समेताः॥

यत्तां धिशेषोत्पत्तिनाधिकस्येत्यतस्तदस्मादधिमासशेषः। मध्यमानेन यावती अमावास्या तदंतश्च मा-
सांताः। मध्यमांस्त्ययस्मिन्दिने संक्रांतिः संक्रांतिकाले रविमासांताः। तयोः रविचंद्रमासांतयो रंतरे
यावतैस्त्यस्ति थयः सावयवाः॥ ता अधिमासशेषतिथयः॥ यतः सौरचांद्रांतरमधिमासाः। अदूर्गणा
नयने गताब्दाः रवि १२ गुणाः तैः सौरमासा ज्ञाताः। तेषु चांद्रादिचांद्रतुल्यमासाः सौरमासा योजिताः
ते संक्रांत्यवधयो ज्ञाताः तेषु गततिथितुल्याः सौराद्ये विवक्षा युक्ताः अतः सौरचांद्रांतरेणाधिका ज्ञाताः।
तेषु चैत्रादिचांद्रांतरमधिमासशेषदिनानि भवन्ति सौरचांद्रांतरत्वत्॥ अधिमासशेषदिनेभ्यः शोध्यानि
यत्तां धिमासानयने अनुपातलब्धे रधिमासैर्द्विनीकृतैस्तच्छेषदिनैश्च युक्ताः सौराः चांद्रा भवितुमर्हति
। एवं तत्राधि शेषविनानि शेष्यानि॥ अतः कारणादधिमासशेषः त्यक्त इति। अथ मध्यममानेनामां

वास्यानयनं । वसुधा साद्रिरूपा च सप्तादिति थयो वर्गे १५०७ द्वा २८ एते युगभूवासराः । युगसूर्ये न
शुक्राणां गवचनुष्करार्णवाः ॥ १३२०... एते युगसूर्य भगणाः । इंद्रो रसाग्नि त्रितोष सप्तभृधर मार्गः
णाः ५०० ५३३ ६ एते युगचंद्र भगणाः । खेः क्रमेण लिख विविक्तातिगः । ५९६८ चंद्रस्या लिसा गतिः ७६४
३५। यथा स्वभगणा त्यस्तो दिन राशिः कु वासरैः । विभाजितो मध्यगतो भगणादिप्र दो भवेत् । उदाह
र्तनांतरं विभगणे गुणिता न भूवासरेर्विभाजितानलब्धं गत भगणाः । त छेषादकं १२ गुणितान प्र
वर्तिक भूवासरेर्भक्ताल्लब्धं राशयः । त छेषात त्रिशता ३ - गुणिताद्भूवासरेर्भक्ताल्लब्धं भागाः । त छेषा
त ६० गुणिताद्भूवासरेर्भक्ताल्लब्धं लिखाः । त छेषात्युनः ६० गुणिताद्भूवासरेर्भक्ताल्लब्धं विलिखाः । अने
नैवं प्रकारेण मध्यचां शोपिसाध्यः । एवंविधमध्यार्के चंद्रावबलं व्य मध्यमा वास्या घटिकानयनं ।

अर्कोनचंद्रलिमास्यंभ्यस्तिथयोभोगभा. गतगम्याश्च ६ घानाज्योभुक्तपंतरोधृताः। भभगोहृता
र्त्तिमाः ८०० राशिनीला ७२० स्तथातिथेः। मध्यमर्किणकुनीरुतात। मध्यमचंद्रात ३० गुणितात नखाश्च
७२० भक्तात गततिथयोभवन्ति। तच्छेषश्चत्वारिंशदधिकपंचशताधिकश्चेत् ५४० तदानग्याश्चेन्येनीवत
व्यः नोचेत् तथेवाहुपनीयः तस्माच्छेषात् ६० गु. मध्यांर्केदुगत्यंतरेण भक्तैस्तोध्यघटिकादिकं। यथास्ति
तशेषादिनीरुतंचेत्। अर्धरात्रप्रमाणाछाभ्यां नखाश्चानन्यनीरुताछेषादान्। तंचेत् अर्धरात्रप्रमाणेन
संयोज्यं। एतन्माध्यं। दास्याभवन्ति। एवंविधामावास्यामांति क्रम्यरविः संक्रामति सांधिकमासोस्तु। सो
तिप्रसिध्यतात। तनुमध्यमसंक्रांतिरहितः लोकप्रसिध्यभावादितिचेत्। मैवंविकृत्यासदृत्वात्। तथादि। किं
लोकशब्देनपामरावश्यंते॥ इतपरीक्षणाः। आद्येपि किं सर्वं। इतकतिपयं। नाद्यः अस्मदादिभिः सर्वं

पामरप्रसिध्यभावस्य ज्ञातुमशक्यत्वात् । द्वितीयेऽपि सर्वेऽतकतिपये । नाद्यः उक्तदोषादेव । न द्वितीयः इतर
शब्दप्रवीणोऽप्येति विदुस्तस्यांगीकृतत्वेन प्रसिध्यभावस्यासिद्धेः । नन्विदानीयत्र द्रुयेते ॥ इत्यादिपुष्पुट
चांद्रवस्वीकृतः । तत्रैव चंद्राग्र । तु द्विश्यदोषादिविधानात् । न मतिक्रम्य शुद्धसंक्रांतिर्भवति । सोऽधिमामसः
। न मध्यचांद्रमास इति चेत् । मेव । संक्रांतिशब्दस्य स्फुटमध्यसंक्रांतिसाधारणत्वेन विशेषवचनेनानिर्ण
तत्वात् । द्रुयेत इत्यादेस्तु चांद्रमासोपलक्षणार्थत्वेन तत्र तात्पर्याभावात् । तात्पर्येवामध्यमचांद्रमासस्य स्फु
टचांद्रमासस्य च अधिकमासपातकाले स्वव्यांतरत्वात् न दोषाभावात् । न तु मध्यममानावलंबनेन घटिका
चतुष्टयाधिकषादशाद्नोत्तरदशात्रिंशन्मासानंतरं अधिमामः पतत्येवेति नियमाय घंगीक्रियेते । तर्हि बह
वचनविरोधः ॥ तथा हि । विष्णुधर्मजिने । सोऽरेणाब्रुतुमानेन यदा भवति भार्गव । सा च नेतुतदामानेदिनप

दूनं पूर्यते ॥ ईनरात्रास्तुतेराम प्रोक्ताः संवत्सरेण षट् । सौरसंवत्सरस्यांते मानेन शशितेन तु । अकादशातिरि-
च्यं ते दिवानि भृगुनंदन । समादूये साष्टमासे तस्मान्मासो तर्ह्यते ॥ सविधिमासकः प्रोक्तः सौम्यकर्मविग-
र्हित इति । तथा काठकण्डोपि ॥ तस्मिन्मासेन संक्रांतिः संक्रांतिद्वयमेव वा ॥ मलमासः सवित्तेषामासे त्रिं-
शत्तमे भवेदिति ॥ तथा द्रुमदाभारतेति पंचमे पंचमे वर्षे द्वौ मासौ बुपवीयते ॥ तेषां कालगतिरेकेण ग्रहा-
णामतिचारत इति ॥ एतैर्वचनैरन्यथा प्रतिपादनात् ॥ स्फुटरत्येव कदाचित् षोडशदिवसो न द्वाविंशन्मा-
सानंतरमधिमासः पतति । कदाचित् द्वात्रिंशन्मासानंतरं । कदाचिद्द्विंशन्मासानंतरं मिति विकल्प्यो गीकर्त-
व्यो न नियमः । अन्यथा एतेषामप्रामाण्यप्रसंग इति चेत् । मैवं । काकेभ्यो रक्षितामित्यत्र काकपदस्य
इतरांशुधिकरोपलक्षकत्वेन । त्रिंशत्तमादिपदानां मपि द्वात्रिंशदादिका लोपलक्षकत्वेन प्रामाण्यसंभवात् ।

श्रीनतीत्यमात्रतः पंचातीत्यपित्त इत्यादेरर्वाकृतिषेधपरत्वेन प्रामाण्यवतांशं नमादिपदानामर्वाकृतिषे
धपरत्वेन वा प्रामाण्यमंभवात्। अतएव च द्वे मादिकारेण युक्तं॥ अतस्सर्वे प्राप्नुतु मासोन भवतीत्येव परमिति॥
न च द्वे मादिकारवचनं प्रायिकाभिप्रायमिति वाच्यं। श्रीनतीत्यमात्रत इत्यपि प्रायिकाभिप्रायमिति वाच्यं। श्री
नतीत्यमात्रत इत्यपि प्रायिकाभिप्रायत्वेनातिप्रसंगात्॥ न च तत्र न प्रायिकाभिप्रायं॥ पंचमात्मसमादूर्ध्वमि
ति नियामकवचनविरोधादिति वाच्यं। अत्रापि द्वात्रिंशद्भूतैर्मासैरित्यादिनियामकवचनविरोधस्य तु व्यत्पा
तगणितविरोधाच्च। स्फुटसंक्रातिराहित्येन अधिमासमंगीकृत्य त्रिंशत् नमाविकृत्यांगीकारेण कोना त्रिंशत्मा
सांदिषु स्फुटसंक्रातिराहित्येन अधिकमासापातात्॥ अतएव प्रामाण्यप्रसंगाच्च। किंच स्फुटसंक्रातिराहि
ताधिमासवादी प्रष्टव्यं किं शुद्धसंक्रातिराहित्यमधिमासस्य लक्षणं॥ उत कर्मानिर्देवैस्तिसंक्रातिरा

द्वित्यं। नाद्यः॥ एकवर्षमध्यगतासंक्रांतमासं प्रतिव्यासेः॥ न द्वितीयः॥ कर्मनर्हत्वज्ञाने अधिमासज्ञानां अधिमा
सज्ञाने सति न कर्मनर्हत्वज्ञानमित्यन्योन्याश्रयप्रसंगात्॥ उभयत्र संसर्पेः प्रतिव्यासेः नवसंसर्पवनास्ति।
त्रयोमासस्यैतिवचनविरोधात्॥ ब्रह्मसिद्धांतादौ त्रयाणां पृथक् २० क्षणप्रतिपादनविरोधाच्च। अधिक
आसौ मासश्चेत्यधिकमासशब्दो योगरूढः पंकजशब्दवत्। स च ६० दिवसात्मकमध्ये पूर्वस्मिन्भागे उत्तरे
स्मिन्भागे वा मुख्यः। संक्रांतिरादित्यगुणयोगात्। संसर्पेणोऽधिमासशब्दः। तथा च ज्योतिःशास्त्रे। अ
संक्रांतमासोऽधिमासस्फुटस्यातद्विसंक्रांतमासः श्रवणव्यः कदाचित् क्षयः कार्तिकादित्रयेनान्यतः स्या
त्तदावर्षमध्ये अधिमासद्वयं चेति। स्फुटः स्फुटंदुमासः असंक्रांतः शुभसंक्रातिरद्वितः अधिकमास इत्यर्थ
ः। स्फुटसंक्रातिद्वययुक्तः क्षयमासः कदाचित् अधिकमासवत् सर्वेष्वपि मासेषु क्षयः स्यात्तेऽप्याह। क्ष

यः कार्त्तिके दशतिनियमानंतरमाह । तदेति । तदाक्षय्याख्यः स्यात्तदाक्षय्याख्यस्य पूर्वापरयोः संसर्पद्वयस्या
त । नचात्राधिमासद्वयशब्देनमुखाधिमासद्वयस्वीयमेवकार्यंआधिक्यभावादितिवाच्यं । त्रयोदशंतुश्रु
तिगोहमासंचतुर्दशः क्वापिचनेवदृष्टइत्यनेनचतुर्दशमासत्वेनसंसिध्येत ॥ बाधकसत्वात् । नचचतुर्दशमा
सकत्वेनविष्यति । क्षयमासस्यलोपरूपक्षयत्वादितिवाच्यं । द्विसंक्रांतेरेवक्षयमाससंज्ञयोसंज्ञेतिनत्वात्
। अधिकमासपातवतगणनयास्यमासस्यानयनञ्चानवण्कोमुख्यः अपरोगौणः तयोर्ग्रहणमस्तीतिवा
च्यं । मुख्यगौणयोरेकमिनप्रयोगेएकेनेवशब्देनग्रहणायोगात् । तस्मात्संसर्पद्वयमेकत्ववद्भूयते । ननुसं
सर्पग्रहणेसंसर्पद्वयं ॥ क्षयमासः अधिकमासश्चेतिचत्वागमासानिर्दिताः प्रसज्येरत । अधिमासोतिदृष्टः
स्यात्संसर्पादस्यतीतथा ॥ संसर्पादस्यतीमासौमलमासश्चानिर्दिताउतिबार्हस्पत्यवचनविरुध्यतेतिचेत् ।

मैवं। उभयोरन्यतरस्याधि मासेन दोमे लना वश्यं भावेन मा सत्रयस्यैव संभवात्। तयोः संसर्पयोरेकस्य भुङ्क्ते
व प्रतिपादनाच्च। तथा च ज्ञावालिः॥ एकस्मिन्नपि वर्षे चेत्तद्वै मासावधि मासकौ। पूर्वमासः प्रकृतः स्यादप
रस्त्यधि मासकः॥ ॥ तथा॥ मासद्वये च मध्यं तु संक्रांतिर्न यदा भवेत्॥ प्राकृतस्तत्र पूर्वस्यादधि मासस्तथोत्तर
इति। यदा संसर्पौ द्वौ एकस्मिन् वर्षे। तदा पूर्वः शुद्धः उत्तरः दुष्ट इत्यर्थः॥ एकसं सर्पः आश्विनादिषु द्वौ अपरः
संसर्पः चैत्रादिषु द्वौ। तत्र निनयिकं ब्रह्मसिद्धांतवचने॥ चैत्रादवाहनाधि मासः परतस्त्यधिको भवेत्। दृष्टादि
सर्वेषां स्त्रपुतस्मिन्मूर्तिस्त्रयोदश॥ आश्विनमारभ्य चैत्रादवाहनाधि मासः संसर्पः दुष्टो न भवति। किंतु चैत्रा
दिषु द्वेयः संसर्पः स एव दुष्टः॥ तत्र द्वे तु द्वेति द्वयस्मात्। तस्मिन् चैत्रादिषु द्वौ वत्तयोर्दशी मूर्तिरिव संसर्पग्या
दृष्टा॥ सूर्यत्रह्मसिद्धांतादिगणिते रास्त्रपुतुलादिषु द्वौ। यांतिथिं समनुप्राप्य तुलां गच्छति भास्वरः॥ तथैव

प्र.
५२

सर्वसंक्रांतिर्मेषयावन्तगच्छतीत्यादिप्रायेण दर्शनात् ॥ इत्थं वचनानंतरं योतिः सिद्धांते ॥ घटकन्यागतेसूर्य
गुश्चिकेवाप्यथान्विति ॥ मकरं वाथ कुंभे वा नाधिमासां विधीयतेति ॥ अस्य वचनद्वयस्य स्वरूपानिषेधपरत्वे ॥ देश
नां फाल्गुनादीनां प्रायोमाघस्य तु कश्चित् ॥ न पुंसकत्वं भवतीत्यादिवचनविरोधः ॥ न चैतस्यापि मुन्याधिमा
सविषयत्वमेवास्त्विति वाच्यम् ॥ मासः कन्यागते भानावसंक्रांता भवेद्यदि ॥ देवं पित्र्यंतदा कर्म तुला रेकर्तु
रक्षयं ॥ वसिष्ठः ॥ सर्वपुमासकः स्यात्तुलादिपदेऽपि च शून्यमासः ॥ संसर्पकः सर्वभवो हि मासः सर्वपि चैते खलु
निद्यमासा इत्यादि बहुवचनविरोधप्रसंगात् ॥ द्वात्रिंशन्मासादिनियामकवचनविरोधप्रसंगाच्च ॥ तथा च वच
नान्तरं ॥ कन्यादिपंचकोनस्याद्दृष्टिर्दृष्टोपलक्षणे ॥ तद्भातुलं घितं नाम फाल्गुनद्वयकारकं ॥ कन्यादिपंचके
एकः स्फुटसंक्रांतिरद्वैतः ॥ अपरः फाल्गुने ॥ तदा कन्यादिपंचकेन रुधिः तदा संक्रांतिरादित्यंतत्फाल्गुन

दृश्यतमुरग्याधिमासकंकारकं दोषकारकमित्यर्थः॥ तथा च मासद्वयेन मध्ये तु संक्रांतिर्न यदा भवेत्। प्रा-
रुतस्तत्र पूर्वग्यादधिमासस्तथोत्तरः॥ चेन्नादर्वाङ्गधिमासः परतस्तधिको भवेत्। तन्मध्ये प्यधिको मा-
सस्तदा चेन्नामलो भवेत्॥ आश्विनादिषट्के अधिमासो न भवति परतश्चैत्रादिषट्के एव भवति। यद्वा। अ-
श्विनादिषट्केऽपि अमावास्याद्वयमति क्रम्य किंस्तु घ्नमध्ये संक्रमः॥ चेन्ने किंस्तु घ्नमतिक्रम्य संक्रमः॥ यदा
चेन्ने एवमल्पा मासः संतर्पः न पूर्वः॥ २५॥ अत्रत्यर्थः॥ कार्तिकमासविषये अन्यः प्रायः कार्तिकमासस्य रुधि-
र्नष्टे दृतादृशी॥ आत्यंतिकी यदा म्यो सोऽतंगदो न्यति कंतदा॥ देवकार्तिकमासाग्रं वर्धते नाति दीयते॥
मासानामितरेषां चैव वर्धनं प्रादुर्नादः॥ यांति शिं समं नु प्राप्तेति यं पूर्ववत्। यदा च क्रान्ति वागभ्यां तद-
तिक्रमणं भवेत्॥ क्षत्रियाणां संसृद्धांस्तदा विवति मेदिनी॥ एतेषामपि संतर्प्या विषयत्वं। स्फु-

दृगन्ते रवौ ह्यसवृद्धि संभवात् । न मध्यगतेः तदभावात् । कन्यादिपंचकेन म्यादित्यादीनि वचनानि श्रुति
माणी च लक्ष्यन्ते ॥ सूर्यब्रह्मकोमशादिति धांते द्वे माद्रादिप्रसिद्धिनिबंधेषु च अदर्शनात् । तथापि तेषां
प्रामाण्यमाश्रित्य विषयो दर्शित इति दृष्टव्यं संतर्प्य मभिमपराक्रमेणाप्युक्तं ॥ यस्मिन्दर्शयितुं तद्वर्तिका
परापरं दर्शयितुं । इहं च भवति धानोः संक्रांतिः सा धिमास स्यात् ॥ एकस्मिन्नपि वर्षे यत्र दंतुक्षमासयोर
भयोः । तत्रोन्नतं धिमासः स्फुटगत्या चापमर्कदो रिति । न चैतेषु वचनेषु अधिकमासशब्दः संसर्पविव
यः किमित्यंगीक्रियते ॥ मुख्यधिमासविषय एवास्ति तिवान्वयः ॥ गणितविरोधात् ॥ ब्रह्मसिद्धान्तादि
वचनविरोधात् । तथा च वसिष्ठः । पर्वद्वयं संक्रामयो र्योदस्यात्पर्वन्तिरे संक्रमणद्वयं । संसर्पक्रांतस्यति
नामधेयो मध्यार्कगत्या त्वधिमास इति ॥ पर्वद्वयशब्देन पर्वद्वयांतो विवक्षितः । पर्वन्तिरे पर्वणाः अ

मासास्यस्योन्तरे मध्ये इत्यर्थः ॥ मध्यार्कगत्यात्वितितुशब्देन शुद्धगत्यासंसर्पद्विस्यतां उपात्ते इति सिद्धं । तथा
च माधवीयमुद्रतद्वर्षणे ॥ संसर्पारविमासिदर्शयुगलपूर्णाद्वर्षवर्षितचेत्तस्मिन् यौ - युगं भवेद्यद्विपुनसं
नाद्वर्षस्यति ॥ अत्रैकद्वयोर्मध्ययोगयुगलं मध्यैकं मध्योमयोः संक्रान्त्योर्ध्वमास आद्या इति वै मासा
स्त्वयान्निदिताः ॥ अथान्येतु - चैत्रादवां कुअधिमासः ॥ घटकन्यागते सूर्ये तु त्येतयोः पूर्वोक्तोक्तयोर्विष
यांतरमादुः ॥ अश्विनदिष्वे ६० दिनात्मके मासे पूर्वभागो नाधिमासः शुद्धः ॥ परतः पतेपभागः अधिकः
॥ तस्मिन् ६० दिवमात्मक मध्यपराभागस्य योदशीमूर्तिः सर्वरूपास्त्र्यष्टन्यायसिद्धिश्चायं पक्षः ॥ अधि
कमासस्यैवैधिरूपत्वात् ॥ शुद्धश्चाग्रनिष्ठत्वा नियमाच्च ॥ अन्यथा तिथिरुद्धेऽपि उत्तरसंज्ञापातः ॥ तस्मा
त्पूर्वमासस्य शेषः अधिकमास इत्यंगी कर्तव्यं ॥ तथा च ब्रह्मसिद्धांते । तावन्मासो वर्तमानो दिनषष्ट्यात्मकः

सतु। निशेषजः फाल्गुनश्चैतुद्रुपापार्द्धयुक् क्रमात् इति चेत्त्रादिषु हेतुभ्यामपि मपि अधिमासस्य पूर्वमा
स शेषत्वं। अर्धमिच्छुचोत्ते यो द्वितीयः प्राकृतमृत उति वचने न बाध्यते। तस्माच्चैत्रादिषु हेतुभ्यामपि मपि अधिमास
शेषत्वं। अधिमासस्य सिद्धे। ज्योतिः पितामहोपाध्दिवर्गसमासः कथितो बाह्यगणः॥ पूर्वार्धे तु परित्या
ज्यवर्तय्या इति रीत्याः॥ तथा च ज्योतिः शास्त्रे दिवसस्य रद्वयर्कः॥ षष्ठिभागमृतोत्ततः॥ कर्तव्येकमदः छंदत
थैवेकं च चंद्रमाः॥ एवमर्धतृतीयानामधिमासकमीरितं॥ ग्रीष्मे जनयतः पूर्वपश्चिमाद्येतु पश्चिममिति
दिवसस्य तिथेः प्रमाणं ५४ शत घटिकाः तस्य षष्ठिभागं चतुः ५४ शतपलान्माकंदरति। तच्च कर्तव्यं षट् घ
टिकान्पूर्वदिवसं करोति एवं चंद्रः॥ एवं द्वात्रिंशन्मासानंतरं षोडशदिवसघटिका चतुष्टयानंतरमधिमासः
पतति। अर्धवर्षार्धतृतीयं येषामन्तरं। एतदुपलक्षणं ३२ मासादेः॥ अन्यथा मासपूरणाभावेनाधि

कमामासंभवप्रसंगात् । न च स्फुटागतिमाश्रित्य द्वात्रिंशत्तन्त्रं शतमादिमध्ये यदा कदाचिन्मासपातविकृत्या
स्ति तित्याच्यं । षट्त्रिंशेत्येकौ न त्रिंशदादिष्वपि स्फुटसंक्रांतिरादित्येनाधिकमामस्य स्वीकारप्रसंगात् । तैश्चैतेषां
मप्युपलक्षणपरत्वमंगीकर्तव्यं स्यात् । तथा च गणितविरोधः । इत्तु ब्रह्मसिद्धांतादिगणितविरोधः । चोद
गादिवमाधिकद्वात्रिंशन्मासगणनया सिद्धांतानां षड्नुद्दिष्टदुर्गतांशोक्तितथैवाधिमासकादित्यादिसूर्य
सिद्धांतवचनविरोधप्रसंगश्च । चेन्न ग्रीष्मादिषट्कृष्णिदिनात्मकमासविषये पूर्वमधिमासं जनयते । प
थिवमाब्दे तु लादिषट्कृतुपथिवमं ॥ उपरिभागमधिमासं जनयति इति श्लोकार्थः । यत्तु सिद्धांतशिरोमणे
स्य ह्यधिमासः पतितोप्युक्तो यदा यदा भवापतितोपि लब्धः । सेकैर्निरेकैः क्रमशो धिमासेस्तदादि
नोद्यैः सधिया विधेयः । सूत्रायुतान्नक्रमशो धिगोषट्त्रिंशत्तन्त्रैः कल्पभवाधिमासः । ऐका निरेकात्मधु

यातमाप्नोततः प्रसाध्यावत्पुष्पवंतो ॥ इत्येतत् श्लोकद्वयं वृण्वन्ति विषयं । तत्र करणे सूर्यसिद्धांतानुसारेण
तथा स्पष्टः । अथ सः सन्यतितोष्यधिमामः अलब्धः याचञ्जयदाचअग्रतितोष्यधिमामः तदाक्रमशः सकेति
रेकेधिमामैः दिनोद्यः सुधियाविधेयइतिप्रथमपद्यार्थः । अयंनियमः शुक्लदावर्तवनेन प्रवृत्तेषु क
णकुतूहलकरणैः प्रकाशमानमतिथिवक्रादिषु ॥ न तु कलिगृहिकल्पान्यतमावर्तवनेन ॥ प्रवृत्तेषु आव्य
भटवार्षिकतंत्रखंडखाद्यादिपुकरणग्रंथेषु नियमः । याचइत्यथश्रुतिः । अथयानिपंचत्रिंशत्तमामा
सात्मकेत्यादिः सायंचपक्षाधिकत्रिंशत्तमामास अधिकमासइति । एवं पंचपर्यायावर्तव्या ॥ अन्यथाप्र
त्यक्षगणितविरोधेन यज्ञमानः प्रस्तुतवत्स्वार्थप्रामाण्याभावात्प्रसंगात् ॥ तथाद्वयासः । गतेष्वेद्वय
साधेपंचपक्षेदिन २० योदिवसग्याष्टमे भागे पतत्यधिकमासकः अंदस्यतिमासः कदापतेति इत्यतः
आंदः ।

मामोयं युगशैलवेचमिते ७४ शाखेक्षयाख्यागतो योग्यात्यक्षभवेदुभिः परिमिते १११२ पदुणसूर्य
 मिते १२५६ अन्योनागनगाग्निभूपरिमिते १३ २ रामाद्रुमन्वन्विते १४४३ पक्षांगाब्धिशासीसमप्रतिमिते
 १४६२ शाकेश्याख्यः परः ॥ अधिकादिषूदादूरणा न वाद्रीद्रुग्नि युक्ते तु ३१ २ युक्ते तु शाके गतकलिभवेत् ॥
 वर्षाणीचगतकलेष्ठाण्यादूर्गणमानयेत् ॥ विप्रमाकेस्यशाकृतुपंच ३५ नरं गतं पातयित्वा भवेच्छाकः सका
 गाः शाकित्वादनः ॥ संवत् १४६२ वर्षे शाकाब्देः १३६२ कलिगताब्दाः ४५४१ मासीकृताः मास ४ ययुता ५४
 ४६६ अधिमासं द्वाः ६६३ ० ४३ ६५ ६ सू-मा-विभा-ल-आधिमास १६ २४ तद्विषः ५०२ १८६ ५६६
 त्यादिघुगणः १६५८७३ २ मध्यरविः ३१३८ ६ मध्यचंद्रः २१२८ ५५ १० १ रुद्धं ५ १४ ३० १ रविमंदोच्चं २१२७
 १६ ३० स्फुटं रविः ३११५ ३८ गतिः ५६ ५६ स्फुटं ० ३ ११ ५४ १ १ ग ११ ३ मिश्र ४६ ५ २ आषाढवदन्ता १४

च २८५२ स्फु० संक० क० क० ३८ १५१ आवणवद्वलामावास्याबुधे मध्यरविः ४१ ११ १२ १० मध्यचंद्रः ४१ ५१ २६
स्फु० ३१ २८ ४३ स्फु० चंद्र ३१ २६ १८ ३३ ग० ४८ मध्यमा २६ ८ चतुर्दश्या मध्यमसिंदूरः ३३ ४ द्वितीयायां स्फु०
सिंदूरः ॥ इति संसर्गः ॥ अधिकप्रारंभः ॥ अथ पुनर्मामासकृताः ५ मासयुताः १६५ ८० ३२५ ४४ ८ ० अ० घ्राः
३० मा १६ २५ ३१ ८ ८ २ कल्यादिपुण्यः १६५ ८ ८ ० मध्यरविः ५१ २८ ४ ० गतर्द ८ मध्यचंद्रः ४१ २ १ २
१५ गत ० ८ ० ३५ १६ ५ ८ ० ८ २ द्वितीयमध्यामावास्या ० ४ मध्यसंकन्याकः ५ ८ इत्यादिमासोदाहरणं ॥ अथा
त्रिमासिमासस्य सं १५ ० ० २१ १३ ६५ ३ ६ ० क० ग० ४५ ४४ मासोदाहरणः ० क० मासयुताः ० क० मासयुता इत्यादि
त्रयपुण्यः १६५ ८ ० ३३ म० २ ४ ० १ ८ १ ५ ३ म० च० १२ ८ ४ ८ मध्यमा ५६ चतुर्दश्या मध्यमेषकः ३३ ३ ५ १ वै
शाखमावास्यायां म० २ १ १ ० ४४ पर्व १ ४ ६ मध्यमा २ ८ म० र० षेकः २ १ ० १६ ५ ८ ० ३६ पुनः मासोदाहरणः मा० ०

युताः युगण १६५८ ७८ १६ म. र. न. ०२। ०। १८। म. चं २। ८। ३५। त्र्येष्टशुक्लप्रतिपदि मध्यसं १६५८ ७८ ६ मिथुनेर्कः
२८। इत्यधिकमासः स्फु. र. २। ०५८ स्फु. चं २। ६। ४७ स्फु. मा. ०९ चतुर्दश्यां स्फु. ८ संमिथुनेर्कः ४५॥ आषाढमया
म. र. २। २३। ५३ म. चं ३। ९४१ स्फु. र. २। २३। २७ स्फु. चं ३। १। स्फु. मा. ३७ द्वितीयायां स्फु. ८ संमिथुनेर्कः २४॥ इति
मंसर्पः ॥ इति सूर्यसिद्धांतोदाहरणं ॥ अथाधिकमासकरणं कुतूहलादाहरणं ॥ तत्र गतकलिः वर्ष ४६४१ भोग्य-
४२७ ३५८ प्रभवादिषष्ट्यर्थमध्ये द्विचत्वारिंशत्तमो मासः करणं कुतूहलादाहरणं ॥ तत्र गतकलिः वर्षं तु द्रविंश-
तिकायाः द्वितीयः कीलकनामा संवत्सरः प्रवर्तते ॥ तत्र विक्रमांकशकेः १५८७ गुणतिवादनशकः अस्मिन् वर्षे
त्र्येष्टशुक्लप्रतिपदा १२ मासे मंसर्पं दृश्यं अंद्रस्यातिः अधिकमासश्चेति चत्वारिंशत्तमो मासः निर्दिताः स्युः तत्र अस्मि-
न् वर्षे क्षयाख्यः अंद्रस्यतिमसिः पततितस्मिन् पूर्वसंसर्पः शुद्धः अंद्रस्यतेस्तरसंसर्पः अथुत्थं इति पू-

वमुक्तमस्ति अतः कारणाद्ययोर्मलमासाः ॥ मासद्वयेऽर्द्धमध्ये तु संक्रांतिर्नयदा भवेत् प्राक्तनं तत्र पूर्वस्यादुत्तर
गित्तिर्निर्दिष्ट इति स्फुटगत्या असंक्रांतत्वात् आश्विनमासः एकः संसर्पः अयं पूर्वः १३८ त्रिंशदिनात्मकः ॥ शुक्रः
पंचदिष्टिंद्रहीनोर्कहीनो मध्योऽर्द्धमासात्त्वित इति पूर्वोक्तीत्यासप्तमासयोजनेन अयं मासः सिद्धः ॥ अथाधि
कमासोदाहरणं ॥ अत्रैषोषो मासः ६० दिनात्मकः तत्र ६० दिनमध्ये पूर्वो मासश्चत्वारव्यः ॥ चैत्रात्मासश्च द्वयो
स्तितभाद्रपदात्मावास्यादूर्गणः १३० ५० ५० सप्तमासयोजिताश्विनमावास्यादूर्गणः १३० ६१ ४ अष्टरं ३० स्फुट
गत्या असंक्रांतोऽपि शुद्धोत्तमसंस्पर्षादाहरणचांद्रसौरमानाभ्यां भाद्रपदअपरपक्षचतुर्दशीदंड ३० ३० स्फु
गत्या संक्रान्यामर्कः ० ३ सौमवारः अमावास्यायां भौमवारः अश्विनामावास्या गुंरोदं १४ संतुला मर्कः दंड २०
उपरी ॥ ॥ अंदस्वतिरित्यर्थः ॥ तद्यथा चैत्रात् नवमासयोजितादूर्गणः १३० ६० ६ मार्गाङ्गापरपक्षमावाः

स्यायां रवौ स्फुटगत्या दं २८ संधुनुष्यर्कः ५८ अंदस्य ते रांभः दृष्टमासयो ज्ञितादूर्गणाः १३० १३३ अंतरं ६०।
प्रथमपौषापरपक्षा मावास्यायां यो ज्ञितादूर्गणः न तु गणितागतः ३० १०३ स्युः मावास्याभौ मेदं ३१४ स्फुटसं
मकरैर्कः दं ५१२५ उपरि शिष्याख्यः अंदस्य तिः समाप्तः शिष्यद्वितीनाम न तु लोपः शिष्य इत्यर्थः नाम त्रयमतस्य
। एतावता हि संक्रांतमासो ज्ञातः। अपरभागात् सको मासः अधिको ज्ञातः। अथाधिकमासस्यानयनं यथा प्रथमपौ
षापरपक्षादं अमावास्यायां अत्रादूर्गणः १३० १० म. र. २६। ०। १०। ४८। म. च. ६। ६। ८। ५। ५। ५। ५। मध्यामावास्या
भौ मेदं ३१। ५। च ग. ०० १६० ३५ मध्यचतुर्दश्यामेव मध्यमं मकरैर्कः ३२१० सोमेस्फुटसंकरसंक्रांतित्वेति चेति
तया प्रयोक्तव्यं नास्ति। अथ पुनर्द्वितीयपौषबहूत्वा मावास्यायां अदूर्गणः १३० १३३ म. र. ६। २६। २। ३। १। ग. ५। ६
० ८ म. च. १०। ०। १। ५। ५। ५। ५। ५। मध्यमावास्या च दं ५३ मध्यमं कुंभैर्कः ५८ उपरि अधिकमासः समा
प्तः

उत्पद्यत्यधिकमासोसमाप्तो॥ ६० स्फुटव्यमावास्यांस्फुटकुंभसंक्रांतिः असंक्रांतमध्यासासध्यगत्या॥ ३१
थोत्तगृहीतीयसंसर्पोदाहरणं। माघमासबहुला मावास्यायांएकादशमाससंयुक्ताद्वर्गणः॥ १११३० ०३२ जत्र
स्फुटमावास्या२३के॥ ५१॥ स्फुटसंमीनेकेः ०३ शिवरात्रिः फाल्गुनः॥ ॥ अथद्वादशमासयोजिताद्वर्गणः
१३० ०६२ फाल्गुनबहुला मावास्यांरवौर्दं ३० स्फुटसंमेषेर्कः ४५॥ ३२ अमयोद्गर्गणयोरंतरं ३० अयंमा
सः संसर्पाख्यः। स्फुटगत्या असंक्रांतत्वात्॥ व्यवहारेचैत्रामावास्यांवर्यंतिज्ञातः॥ ॥ चैत्रशुक्लप्रतिपदादिफा
ल्गुनबहुलामावास्यापर्यंतद्वादशमासानामप्यद्वर्गणः चै१ मा१३० ४३८ २६। चै२ मा१३० ४६० १। ज्ये३ मा१३० ४६६
अं२६। आ४ मा१३० ५०२ ४०। अ५ मा१३० ५५५ अं२६। भा१३० ५८४ अं२६। आ७ मा१३० ६१४ अं३५। का८
मा१३० ६४४ अं३५। मा९ मा१३० ७३२ अं५६। अं१० मा१३० ७७३ अं५६। आ११ मा१३० ८६२ अं३३। अधिका१२ मा१३० ९५१ अं३३।

१३००८० अं ३० संसर्पः एवं द्वादशमासात्मकवर्षं त्रयोदशमासा ज्ञाताः ॥ १२० ॥ ॥ इत्यस्मिन् वर्षे संसर्पे द्वापंचर्षोप
रयोः ॥ अंदस्पतिः अधिकमासश्चमध्ये चत्वारिमासा ज्ञाताः ॥ एतावधिकमासे द्वात्रिंशमासा द्वांकुत्र्यैष्टमासे
पतितः ॥ अथिमाधिकमाससंवत् १६०० शुक्र १४६५ अंकगणमाससकाद्वर्गणः १३१६०० अंतरभा ३६०
सप्तमासाद्वर्गणः १३१०३६० ॥ १८६ ॥ आश्विन द्वात्रिंशमासानंतरमेव पततीति ज्ञातव्यं ॥ मासेधिके तु संप्राप्ते
स्याणुः पूत्यः मुरासरेः ॥ ज्ञातुं णेः शत्रियैर्वैश्वैः शूद्रैश्चिभिस्तथोत्तरेः ॥ उपचारैः पादुशभिः स्नाणु
रुपद्विंदुः ॥ अथस्त्रिशदपूर्वांश्चमास्यात्स्वर्णावर्गं वितात ॥ सदक्षिणां ब्राह्मणाय दद्यात्पापापनुत्तये ॥ वर्षत्रया
क्षितं पापं तत्क्षणादेव गच्छति ॥ ॥ अत्रोन्नत छीपु रूपोत्तमोयं श्रीविश्वनाथं श्रुतिकर्ममान्यः ॥ विश्वप्रकाशभि
धपदुतोत्तमृतावभूदधिकमासनिर्णयः ॥ ॥ इत्यधिकमासनिर्णयः ॥ अथाधिकमासव्रतं ॥ सोऽधर्मिणे ॥

यमउ०॥ भगवन्मलमासस्यनिर्णयस्तुतोमया॥ मलमासापनोदायनृक्षपापं व्रतादिव॥ १॥ श्रीसूर्यउ०॥
साधुपुण्यंमदाभागदेतेयाधिपतेत्वया॥ त्वष्टायदुर्गंछायायेतच्छृणुष्वव्रतौत्तमं॥ २॥ यमउ०॥ भगवन्का
ययात्वष्टापुण्यःकिमितिर्किंव्रतं॥ तत्सर्वंत्वंममाख्याद्विव्रतंहेतुंव्रतंतथा॥ ३॥ सूर्यउ०॥ छायात्वष्टुःमुतासा
ध्वीममपुत्रीतिर्गुचिस्मिते॥ ममतेजोनसोर्दंसाशक्तासीत्तनुमध्यमा॥ आत्मनःछाययामीशावभाजम्
व्रनासती॥ मत्पुत्रंतादयामासचरणेनयमंतुषा॥ ४॥ यमेनाविदितःसोर्दंविचार्यचपुनःपुनः॥ रुनांत
मभितापयममाश्वासतदा॥ ५॥ मनुक्रुद्धःशरापिमांभवत्तपापभागिनी॥ पंदेनकुशंभवित्ताशापमेवंद
दोचसा॥ ६॥ ततोमयाविचार्येतिल्लत्वातस्याःक्षमापनं॥ यावत्कांस्यध्वनिस्तावद्यमःकुटीनयनेनसपेत
र्द॥ साचमत्वात्यतुर्गेदंन्यवेदयदिदंचनः॥ ततस्त्वष्टाज्ञगादेनांपुत्रिमाकातराभव॥ ७॥ अयंमल्लिस्तु

शोमामः श्रीसूर्यपूजयस्वतत ॥ मलमासे यथोक्ते नशापानमुक्ताभविष्यसि ॥ १० ॥ छापोवाच ॥ तन्वीदृशं ब्र
ह्मं तात किं पुण्यं कोविधिः स्मृतः ॥ कथं पूज्यो मम पतिस्तसर्वविस्तारदूद ॥ ११ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ शृणु ब्राह्मण पुत्री
मलमासममुद्भवं ॥ ब्रह्मं ते कथयिष्यामि यत्तूत्वा पापमृतरजैत ॥ १२ ॥ द्वात्रिंशद्दिगंते मां सैर्दिनैः षोडशभिस्त
था ॥ घटिकानां चतुष्टये कौथिमासकः ॥ १३ ॥ मध्येकमासे मध्ये च दमावास्याद्वयं पतेत ॥ अधिमामः
सविस्तेयः पुण्यकर्मसुनिंदितः ॥ १४ ॥ सूर्यः सर्वगतो ह्यस्ति सर्वेशः सर्वभावनः ॥ कान्दीरुपी भ्रामयति स
र्वदेवगणान् कृते ॥ १५ ॥ विष्णुरुषा विष्णुभूत्वा सर्वव्याप्यः स्थितो जगत ॥ तृतीये ब्रह्मयस्त्रिंशं न मे मास्यधिके
मले ॥ १६ ॥ संप्राप्ते पूजयेत्सूर्यं नरको नारकं दारि ॥ वसंति नो यमपुर्यावत्कल्पः समाप्यते ॥ १७ ॥ अरुणः स
ूर्यभानुश्च उद्यतपनो गविः ॥ गभस्तिर्यमामित्राद्विरण्याचिर्दिवाकरः ॥ विष्णुश्च द्वादशादित्यामाद्या

प्र.
०

दिष्टुतपतिदि॥ निःसूर्यधिकमासेतुमंडलेतपतेद्वारिः॥ नारायणस्तत्रतिष्ठतपतेचस्वतेजसा॥ मध्यकालान्म
ध्यवर्तिसूर्यरूपविभुर्यतः॥ २०॥ मध्यं योतिर्यमंकुर्यादृतधावनपूर्वकं॥ मलमासव्रतंकुर्वन्पंडितो नित्यं तं दि
यः॥ प्रातरंश्चायमेवास्वीज्ञानाद्यावश्यकंचरेत्॥ प्राणानां यम्यमंकल्पमलं वर्षत्रयार्जितं॥ २१॥ विशेषककामः
पुण्यस्य पुत्रादीनांचरुद्धये॥ सूर्यनारायणप्रीत्येमलमासव्रतं ददं॥ उपचारैः पौरुषाभिः करिष्ये पुत्रानां विभोः
। दृढशान्तिस्त्वियं मध्यं कर्णिकया सद॥ तत्रतं दुर्गराशेतु कलशं च व्रणं न्यसेत्॥ ताम्रपात्रं न्यसेत्कुंभं वस्त्रयुग्म
न वैष्टितं॥ २२॥ मौवर्णा प्रतिमां तत्र न्यसेत् श्रीसूर्यरूपिणी॥ ततः पूजां विदध्यां ह्यध्यानावादनपूर्वकं॥ २३॥ अथ
यः सदा सवितरमंडलमध्यवर्तिनारायणः सरसि ज्ञासनं संनिविष्टः॥ केश्युखा नमस्करकुंडलवागकिरीटीद्वारीदि
गणमयवपुर्धृतशंखचक्रः॥ २४॥ इति ध्यात्वा॥ एवं ध्यात्वा व्रती सम्यक् शुभं वचनं गदाधर॥ श्रुतं करैः पौरुषं

भिरपचारेणैव पूजयेत् ॥ २३ ॥ अंकारमादितः इत्यानमोतेन प्रपूजयेत् ॥ कर्णिकायां भवेत्मुख्यं सूर्यं चंद्रया
त्मकं ॥ २४ ॥ पूर्वोदितो गजेन्द्राक्षे लोकोपात्तास्तथेन्द्रतः ॥ विनायकादिभिः सार्धं मन्त्रैर्द्वैतैश्च ॥ ३० ॥ पूर्वोदि
तः कमरेषु ब्रह्मादींश्चैव पूजयेत् ॥ ब्रह्माणं भास्वरं विष्णुं गरुडं गणेश्वरं ॥ नंदीं शंखं दंष्ट्रं मोचयित्वा पतिंगारुध्वजं ॥
गौरीश्वरं पशुपतिं महादेवालयेषु वै ॥ ३१ ॥ इन्द्रमग्निं यमं चैव निर्वृतिं पाशिमामरुतो ॥ कुबेरमीशं विष्णुं शंखं दंष्ट्रं चैव
वायवः ॥ ३२ ॥ आकाशं मन्त्रिनो चेति सायुधान् पूजयेद्बुद्धिः ॥ पूजयेद्द्यूथिकापुष्पैः पात्रिजातैः कंदैश्च ॥ ३३ ॥ जात
तीक्ष्णमलविल्वैश्च धूपैः सागुरगुग्गुलैः ॥ घृतदीपैश्च नैवेद्यैः फलैः कान्दोद्भूतैस्तथा ॥ ३४ ॥ प्राचीं दक्षिणं वा ये दं
वा द्यं ते सूरते नमः ॥ इति पाद्यं ॥ सूर्याय च नमस्तुभ्यं नमस्तस्मै विवस्वते ॥ ३५ ॥ इत्याचमनं ॥ अर्यं णो च यदं
शाय आसनं परिकल्पितं ॥ इत्याचमनं ॥ आकाशं चूडामणये आदित्यायां ध्यं मस्तुते ॥ इत्यर्घ्यं ॥ दिग्भ्यां धितं

णं पूजयन्मातृपंचामनेरिदं ॥ इति पंचामृतस्नानं ॥ शुद्धस्नानं द्वादशात्मनस्तुभ्यं दिवा कुरु ॥ ३१ ॥ इति शुद्धस्नानं ॥
 नमो जगद्द्विक्काशाय पुनराचमनं नमः ॥ इत्याचमनं ॥ जगत्पुत्रकुलकाराय नमस्तव स्तुत्युगमक ॥ ३२ ॥ वस्त्रं ॥ नमो भास्कर
 रगंधंते भर्षयामिमनोदरं ॥ गन्धसूत्रपदंतुभ्यमदस्कररुपाकुरु ॥ यज्ञोपवीतं ॥ अर्घ्यमाचमनं चैव जगन्नामंदवरा
 यते ॥ किरणपापाम्नातिमिरंतुभ्यं पुण्याणि भास्करे ॥ दोकादोक्तमस्तुभ्यं अक्षतानमयाम्यदं ॥ वनस्पत्यरु
 वाधूपः कमलारणमंडल ॥ प्रभाकरतवायं वै मया दत्तः सुदीपकः ॥ विभाकराय नैवेद्यं पूषंगव्येन पाचितं ॥
 ३३ ॥ ओं नमो भास्वते तुभ्यं सप्ताश्वयनमो नमः ॥ विवस्वते तु तां चूलं द्वादश्वयते नमः ॥ ३४ ॥ इह मरुते नमः
 स्तुभ्यं द्रुतलेपं गृहाण मत् ॥ प्रदक्षयामि मार्तण्डं मर्कट्या पद्मनाशनं ॥ ३५ ॥ विकर्तनं नमस्तुतिमिरायन
 मो नमः ॥ पूषतर्णपूजां तु नादे ज्ञाने कदापि वै ॥ क्षमस्व स्वकृता सर्वानपराधान् ब्रह्मण्यि ॥ ३६ ॥ एवं वि

धाय पूजो वै श्री सूर्यस्य महात्मनः ॥ विप्राय वाचनं रयात्रयस्त्रिंशदपूपकान् ॥ ५७ ॥ दाता दैतुं यो द्युमणिर्द्रव्यसुम्भरणि
ः स्वयं ॥ तस्माद्वायनदानेन प्रीयतां तरुणममम् ॥ ५८ ॥ इति दानं ॥ वध्रामित्रस्तु दाता यं ग्रहीता च स्वयंदारिः ॥ उभयोः
स्तारकः सूर्यस्तस्मात्सूर्यस्सदा चतुः ॥ ५९ ॥ इति प्रतियदं ॥ चित्रभानोः पूजनं द्विकुर्याद्देवं समाहितः ॥ स याति पर
मं मां शं मासे जाते मालिस्तु चे ॥ ६० ॥ तस्मान्कुरत्वं हे पुत्री श्री सूर्यत्वाभिपूजनं ॥ व्रतं कृत्वा कथां श्रुत्वा शापान्मुक्त
मविष्यसि ॥ ६१ ॥ ॥ श्री सूर्य उवाच ॥ इति श्रुत्वा पितुर्वाक्याच्छायां देवी तथा करात् ॥ कृत्वा शापाद्भूतिमुक्तानोदने
द्विमया स दू ॥ ६२ ॥ मलमासव्रतं यस्तु करिष्यति समाहितः ॥ तस्याहं सकलां वाधां वामयन्वरदः सदा ॥ ६३ ॥ ॥
इति श्री सौरेधर्मोत्तरे मलमासव्रतकथाममाप्ता ॥ ॥ अथ कुरु भवाद्धारिण्ययोगकृत्योक्तिरूपतः ॥ स्कंद उवाच
देव देव प्रगं नाथ ब्रूहि मे वदतां वर ॥ पापक्षयः कथं नृणां भवेत्काले कलौ शिव ॥ १ ॥ ॥ ईश्वर उवाच ॥ शृणु पु

अथ वक्ष्यामि सर्वपापभयापहं ॥ सर्वकामपदं नृणां सर्वसंपत्समं हि दं ॥ २ ॥ स्वर्गापवर्गदं पुण्यं सर्वपापनाश-
नं ॥ सर्वसांगव्यजननंदुःखदुर्गातिनाशनं ॥ माघादिदुक्षये जाते वा रेके भूतिपातने ॥ अधोदयः सवितेयः स-
हस्रार्कग्रहेः समः ॥ अमार्कपातश्रवणैर्युक्ताच्चैत्युष्यमाघयोः ॥ अधोदयस्य योगोयं स्नानैर्दानैः फलं बहु ॥
तावद्भजेति पापानि सुबहूनि घनान्यपि ॥ यावदधोदयोभ्येतिसर्वपापप्रणाशनः ॥ अदत्त्वालंघितायः
स्नात्वा गन्वाभ्युदयस्य हि ॥ अधोदंतीत्यतो विप्राः प्रादूरधोदयं शुभं ॥ दिव्ययोगराजोयं न तुरात्रौषडानन ॥ ना-
न्यः पुण्यतमः कालो यो धोदयसमो भवेत् ॥ अधोदये तु संप्राप्ते मुनिदेवगणार्चकाः ॥ पापांधकारान्मुच्यंते भवे-
युर्विमलानराः ॥ अधोदये महायोगे सर्वगंगासमं जलं ॥ शुद्धात्मानो द्विजाः सर्वभवेयुर्ब्रह्मसंमिताः ॥
१० ॥ तुलापुरुषदेस्तत्र सदा शिवपुरं जेत ॥ हिरण्यगर्भदो मर्त्या गिर्भवा संनवानुयात ॥ गोसहस्रप्रदो

नित्यं पितामहपदं व्रजेत् ॥ जपयत् स्नानदानश्चाद्रुक्तादिवं व्रजेत् ॥ स्कंद ५० ॥ प्रायशोऽद्रुकलौ मर्त्यमि
दभाग्यामहेश्वर ॥ पापक्षयार्थिनो मर्त्या स्वर्गाद्रुक्ता कामुकाः ॥ लोभमोहादिभिर्यस्ता दानधर्मप
राद्भुखाः ॥ अज्ञाक्ता भूमिदानादौ मुच्यन्ते कित्तिवर्षैः कथं ॥ ईश्वर ५० ॥ ॥ वक्ष्याम्यस्ति महादानं नृणां
पापहरं शुभं ॥ चतुःषष्टिफलं मुख्यममंत्रं तत्र कारयेत् ॥ चत्वारिंशत्फलं वापि षट्पञ्चाशतिमेव च ॥ नि
ष्टाय पायसं कांस्पतस्मिन्पुं कृतमात्मिनेत् ॥ पद्मस्य कर्णिकायां तु कर्षमाणं सुवर्णकं ॥ तदभावे तदर्थं
वा तदर्थं वा विनिक्षिपेत् ॥ सुवर्णपायसं पात्रेन दत्त्वा विष्णुं वा सूर्यं ॥ तस्माद्देतत्र यंदद्यान्नृपीमयम
भेदतः ॥ सुवर्णपायसां मंत्रं यस्माद्देतत्र यीमयो ॥ आवयोस्तारकं चैव सद्रुद्राणां दुजोत्तम ॥ दानमंत्रः
दाने स्तार्थस्तथान्येथ यत्नं सुरुतं त्वया ॥ तत्पुण्यफलसंसिद्धिः संपूर्णा भवता तव ॥ प्रतिग्रहं ॥

पुष्टिमेधावकारोग्यसंपदायुषिदोहमे ॥ त्रयीमयोद्भिजः साक्ष्यत्रयीदानेन तेनमः ॥ इतिप्रार्थना ॥ एवं यत्तु
रुतेदानमर्धोदियमहातिथौ ॥ सर्वान्कामानवाप्नोतिकार्तिकेयनसंशयः ॥ गोचर्ममात्रभूमिंवादघादार्धो
दयेनरः ॥ तदभावेयथाशक्तियोदहातिवसुंधरां ॥ सचक्रवर्तिभवतिप्रसादानममषण्मुखे ॥ गोसदस्त्रादि
दानानांफलमाप्नोतिपात्रतः ॥ अर्धोदयेगोबृहदुग्धदोग्ध्रीसर्वसवस्त्रामनुवृत्तदक्षिणां ॥ अर्धंरुतौतां
द्वितपुंगवायदत्त्वेतिकोकानममपापमुत्तयः ॥ अर्धोदयेभूमिसुवर्णवस्त्रगोदानकर्ताद्वितपुंगवाय ॥ ओ
द्योतिरिक्तंममवाप्यसत्वंमहापतित्वंलभतेमनुष्यः ॥ दानान्यन्यानिबद्धधादघादार्धोदियेनरः ॥ पितृनुद्दि
श्ययदत्तंतदक्षय्यफलंलभेत ॥ आद्यमर्धोदियेरुत्वापिददानंचतर्पणं ॥ गयादिष्वतुयत्पुण्यंतत्पुण्यंलभेत
नरः ॥ रुत्यथंचविवादायव्रतबंधादिकर्मसु ॥ अर्धोदयेस्वर्णदानंरुत्वातस्यफलंलभेत ॥ क्षेत्रेद्यन्येषुपुण्येषु

महादानेनयत्फलं ॥ दानधर्मोदयोकांचिद्वत्तत्फलमाप्नुयात् ॥ अर्धोदयेनरः स्नात्वा सर्वतीर्थफलं लभेत् ॥
पुण्ये जलेनरः स्नात्वा कैवल्यपदमाप्नुयात् ॥ जपयामनवो देवा गंगातीरे पुरःस्थिताः ॥ अर्धोदयप्रतीक्षंतः
षष्ठिवर्षाणि षण्मुखं ॥ अर्धोदयेन ते स्नात्वा परांसि हिमवाप्नुयात् ॥ कलौ नरा विद्रोषिण किं भूयः श्रोतुमि
च्छसि ॥ ३३ ॥ इति श्री स्कंदपुराणे शिवस्कंदसंवादे अर्धोदययोगकव्यः समाप्तः ॥ ॥ प्रसंगाद्द्रुहणबंधशं
तिश्च ॥ येषां प्राते भास्करं चंद्रं वा राहुगक्रमेत् ॥ कर्मक्षयपरिक्लेशान् प्राप्नुवंति च ते जनाः ॥ पितृपक्षविनाशाय
सूर्यस्थाने भवेद्द्रुहः ॥ मातृपक्षविनाशाय चंद्रस्थाने भवेद्द्रुहः ॥ द्वारायां गृह्यते यस्य नक्षत्रं चार्कसोमकौ ॥ प्रा
णसंदेहमाप्नोति तस्माच्छांतं समाचरेत् ॥ यस्य त्रिजन्म नक्षत्रे युस्येतेनाशे भास्करो ॥ तद्जानानां भवेत्पीडा
येन राशान्तिवर्द्धिताः ॥ सूर्यस्य संक्रमेवापि द्रुहणं चंद्रसूर्ययाः ॥ यस्य त्रिजन्म नक्षत्रे तस्य रोगाथ वाम
तिः ॥

तस्माद्दानं च द्रोमं च देवार्चनं त्रयोतथा ॥ उपरागाभिषेकं च कुर्याच्छांतिर्भविष्यति ॥ ग्रामास्तृतीयोऽष्टमगश्च
 तृर्थस्तस्माप संडाशुभदशराशोः ॥ ३॥ ८॥ १॥ सतां त्यरं धादशमाश्वमध्यमा ५॥ २॥ १०॥ स्तथा धमा आदि
 र्यमर्तुसम १॥ २॥ ६॥ १॥ यस्य राशिं समासाद्य भवेद्द्रुहणसंप्लवः ॥ तत्र स्नानं प्रवक्ष्यामि संक्षेपे विधानवतः ॥
 चंद्रोपगमं संप्राप्य तृत्वा ब्राह्मणे वाचनं ॥ संपूज्य चेतुराविप्रान् वस्त्रमाज्यानुलेपनैः ॥ पूर्वमेवोपरागस्य समा
 साद्योपधादिकं ॥ स्थापयेच्चतुरः कुंभान् व्रणान् च स्त्रसंयुतान् ॥ गङ्गाश्वरथ्या वत्सीकसंगमाश्च दगोकुलान्
 गजद्वारप्रदेशाच्च मृदमानीयानि क्षिपेत् ॥ पंचगव्यं च कुंभेषु शुद्धमुक्ताफलानि च ॥ गन्धनां पद्मशंखो च पंचर
 त्नसमन्वितं ॥ स्फुटिकं च दनं चेतं तीर्थवारिससर्पपं ॥ गजदंतं सकुमुदंतं चैवोडोरगुग्गुलं ॥ तत्सर्वानि क्षिपे
 त्पूर्वकुंभे द्वावा दूयेत्परातः ॥ सर्वे समुद्राः सरितस्तीर्थानि तल्लदानदाः ॥ आर्यां तु यज्ञमानस्य दुरितक्षयका
 रकाः ॥

स्वर्णेन वा अथ पिष्टेन कृत्वा सर्पस्य वा रुतिं ॥ तन्मूत्रं वा ताभ्यो पात्रे पूजयेदुपचारके ॥ मंदुकाधिपदे च त्वेर्मन्त्रे
मूत्रं गुंजयादिभिः ॥ होमं कुर्यात्प्रयत्नेन धृते स्तौत्रयवादिभिः ॥ अष्टोत्तरे वा तं वाथ अष्टाविंशतिरेव च ॥ तत
न्मंत्रान् पूजयेत्सद्यः शेषं कर्म समापयेत् ॥ दानं दद्याद्यथान्यायमोचनानंतरंततः ॥ प्रतिमावस्त्रकलशा
नद्या चंद्रातपंतथा ॥ आचार्याय ब्राह्मणेभ्यो दक्षिणाश्च यथाविधि ॥ एवं कृते विधानेन रोगादिभ्य
श्च तत्कृतः ॥ अन्नाभिषेकं मन्त्राः ॥ यो सो चंद्राधरो देव उरादित्यानां प्रभुर्मतः ॥ सहस्रनयनः शक्रो ग्रहपीडां
व्यपोदतु ॥ १ ॥ मुखं यः सर्वदेवानां स मारिचिरमितद्युतिः ॥ चंद्रो परागसंभूतामग्निपीडां व्यपोदतु ॥ २ ॥ शोभा
णाधिपः साक्षात्प्रलयानलसंनिभः ॥ त्वद्गुहस्तातिभामाक्षो राक्षः पीडां व्यपोदतु ॥ ३ ॥ यः कर्मसाक्षी भूता
नां धर्मा महिषवाहनः ॥ यमः सूर्यापरागाथाग्रहपीडां व्यपोदतु ॥ ४ ॥ प्राणरूपो हित्वा कानां तथा रुक्ममर्ग

प्रियः॥ वायुः सूर्योपरागोश्चंद्रदृष्टीशं० ६॥ योसोनिधिपतिर्देवः खड्गश्च लङ्ग दाधरः॥ सूर्योपरागकलुषंध
न दोषव्यपोहतु॥ ७॥ योसोविंदुयुतोदेवो भवानिपतिरश्वरः॥ चंद्रोपरागज्ञापीशंमनाशयेतुशंकरः॥ ८॥
५॥ त्रेः सोऽप्ययानि यांतानि च राणि स्यावराणि च॥ ब्रह्मविश्वकं युक्तानितानि पापं हरंतु वै॥ एवमासां त्रैत्रैः कुंभै
रग्निषिक्तैः गणान्वितैः॥ अग्नयजुः सामांगिराभिर्मन्त्रैर्गंधादिलेपनैः॥ पूजयेद्ब्रह्मगोदानैर्ब्राह्मणैः
श्राव्यदेवताः॥ एतानि वशुभान्संचान्वित्करिष्यं करुणान्वितान्॥ यजमानस्य शिरसि निदध्यास्तद्रितोत्तमा
॥ ततोतिवाहयेद्देवतामुपरागानुगामिनी॥ प्राङ्मुखः पूजयित्वा तेन मस्यन्ति एदेवता॥ सूर्यग्रहोत्तरं तेतु
रुतगोचोऽथ मंगलः॥ रुतस्नानश्च तत्सर्वं ब्राह्मणाय निवेदयेत्॥ अनेन विधिना यस्तु ग्रहशान्तिं समा
चरेत्॥ न तस्य ग्रहपीडा स्यान्न वबंधुधनक्षयः॥ परमांसि हि माप्नोति पुनरावृत्तिदुर्लभां॥ सूर्यग्र

देसूर्यनामसदासंज्ञेपुकीर्तयेत्॥ चंद्रग्रहेचंद्रनामदत्वाविप्रान्युकीर्तयेत्॥ पठित्वाचेतदेकाग्रोविष्णु
कोकोमहीयते॥ तथाचमतांतरे॥ वाक्यज्ञोक्तं॥ ४॥ १॥ ८॥ ३॥ शौर्येधनं ४॥ १२॥ ८॥ १०॥ कथारति १॥ १॥ २॥ ६॥
रितक्रमात्॥ ग्रासात्तच्चराशि संख्यायां शुभं मध्याशुभेफलं॥ राशिनामंडलं बाधस्तदूर्ध्वं सूर्यमंडलं॥
चंद्रग्रासोराहुभूमाखेस्तु राशिसंयुतिः॥ सूर्यस्य ग्रसनं पश्चान्नपूर्वार्धात्कदाचन॥ राशिनामग्रसनं पूर्वा
न्नपश्चार्धात्कदाचन॥ राविः स्वाधास्थितानां च सर्वः छिनः प्रतीयते॥ दक्षिणोत्तरसंस्थाना मर्धपादादि
तः क्रमात्॥ ततोद्विथ संस्थानानैव छिनो धनानि च॥ अल्पेदुनाखंडितत्वाद्देवस्याष्टाक्षि संयुतान्॥
राशिनः कुंडकोदित्वं मद्गता तमसारतेः॥ एवमुक्तेपुराणादिकुरोद्युति नोच्यतां॥ यतोन्नलवत्का
द्वाहोः सान्निध्यं ग्रहणं भवेत्॥ ततोदकादिभावार्थं पुराणाद्युपचारतः॥ रावेः सममगोराहुः च

द्रव्यात्केतुयोगतः॥ अवश्यं ग्रहणं भाविगणनायोग्यमेव तु। चंद्रग्रहे सप्तमगः सूर्यस्याद्राद्रुयोगतः॥ इति
मंचित्य सकलं ग्रहणं स्थापयेद्बुधः॥ विचार्य उग्रास्त्राणिसमीक्ष्य निबंधनालो व्यपेक्षणीकसंमतानि॥ देवज्ञवि
द्यासुविधायपीतकांतिकः शिष्यमनः प्ररुति॥ इति शुकान्वार्ययवनमत्तं॥ ॥ अज्ञाज्ञानद्वितीया॥ इति वि
श्वप्रकाशे ग्रहबंधशांधिः॥ ॥ अथ पक्षीसंग्रहप्रपत्तनशान्तिः॥ गुरुः॥ अथातः संप्रवक्ष्यामि शृणु गौतम
कमत्तम॥ पत्न्याः प्रपानस्य फलं सरदस्य प्ररोहणे॥ उत्तरे गतस्य श्रयो वासिर्भास्ते त्वेव ग्र्ये वर्धनं॥ कर्णयो
र्भूषणा वासिर्नेत्रयोर्बन्धुदर्शनं॥ नासिकायोर्मसो भाग्यं वक्त्रे मिष्टान्तभोजनं॥ कंठे नित्यं प्रियाचापि
स्केधयोर्विज्ञयोर्भवेत्॥ धनलाभं वाद्रुयुग्मे कुर्यात्तुल्ययः सदा॥ स्तनयुग्मे मसो भाग्यं हृदि सौ
भाग्यवर्धनं॥ परे गभिर्भवः पृष्ठे पार्श्वयोर्बन्धुनाशनं॥ कुक्षौ सुपुत्रलाभश्च नाभौ सतीति वर्धनं॥

क. रिदूयेवस्त्रलाभंगुह्यं मल्युसमागमः॥ जघनेथक्षयंनित्यंगुहेगंगसमागमः॥ ईरयुग्मेवादनानिजा
नुयुग्मेथसंग्रहः॥ निरघोगंजघनयश्चिपादयोभ्रमणंभवेत्॥ इथंपल्याः प्रपातस्यफलमूर्चुर्विचक्षणाः
एतदेवफलंविंशोत्तरस्यप्ररोहणं॥ पल्याः प्ररोहणंचैवसरंस्यप्रपातने॥ फलंतदेवपत्यासाततदेव
प्रजायते॥ पल्याः प्ररोहणंरात्रौसरंस्यप्रपातने॥ निधनाथोयभवतिव्याधिषाडाविपर्यये॥ पतना
नंतरंयस्यरोहणंयदिजायते॥ पतनेफलमुत्कृष्टंरोहणंनिष्फलंभवेत्॥ आरोहणंचोर्ध्ववक्रेत्यधोव
क्रेचपातनं॥ भवेद्यदिमुक्तीघ्रेणतत्फलंभवेत्क्रवं॥ पुरषाणांतथास्त्रीणांसमानंफलमादिशेत्
तिथिवारक्षयोगेनफलंभवेत्क्रवं॥ मल्ययोगेदग्धदिनेवारचयमघंरके॥ निधनेमेष्टमेचंद्रेज
नक्षत्रविषनाटिके॥ क्रूरयुग्मेक्रूरयुतेयदिक्रूरंनिरीक्षणं॥ असमंशेक्रूरयुतविधिवेधतिदूषिते॥

दुर्निमित्तेन यो ज्ञाते निधनं जायते ध्रुवं ॥ स्य स मात्रेण च तयोः सर्वे तं स्नानमाचरेत् ॥ पंचगव्यं प्राशयित्वा
कुर्यादाज्यविलोकनं ॥ अक्षिणीभ्युक्षेत्तृतीये शुभश्रु कर्मणि मैथुने ॥ दुस्य स दुर्जनस्य शंस्नानं चात्र विधीय
ते ॥ अक्षिरस्कं तु यत्स्नानं स्नानाशक्तौ तु कर्मिणां ॥ अक्षिण वाससावापि मार्जनं देहिकं विदुः ॥ स्नानमभ्यंग
मासे ग्यं मांगल्यं शुभश्रु कारणं ॥ नद्यादिपुनः कर्तव्यं कर्तव्यं चोष्मवारिणा ॥ अक्षिवापि शस्ते वा यदा छेदा
त्मनो गृहं मृत्युं जयायदा पंचदातव्यं द्विभवे न वै ॥ रत्नाच्चैवाथ पुण्याहं शांतिकर्म समाचरेत् ॥ पूर्वघृता
भरणादिब्राह्मणा यन्निवेदयेत् ॥ मृत्युं जयस्य प्रतिमां हिरण्येनैव कारयेत् ॥ ताम्रपात्रोपरि स्थाप्य
क्षुब्धस्त्रेण वेष्टयेत् ॥ सम्यगष्टदले स्थाप्य वस्त्रं गन्धादिभिर्यजेत् ॥ तदग्रे मृत्युं रस्यं कलशं वारिपूरितं
वस्त्रमात्रैरलंकृत्यं स्थापयेत् त्रंडुलोपरि ॥ पंचामृतं पंचगव्यं पंचरत्नं पंचानि च ॥ पंचतनुपुल्लवामसे

मृदो मंत्रेऽनिक्षिपेत् ॥ तस्मिन् संस्थापयेद्देवमावाद्याथ प्रपूजयेत् ॥ आचार्याश्चोपचारैस्तृगंधवस्त्रा
क्षतादिभिः ॥ पूजयेत्तु कपालं च ग्रहयज्ञं च कारयेत् ॥ संपूज्य विधिना भक्त्या तत्तन्मंत्रेण मंत्रवित ॥ स्वशा
स्त्रोक्तविधानेन नृदोमकर्म समाचरेत् ॥ मृत्युं जयस्य मंत्रेण समिष्टिः स्वादिरेः शुभैः ॥ तिलैर्व्याहृतिभिर्दो
ममहोत्तरसदृशकं ॥ अपिवाहोत्तरशतं कुर्यान्सम्यक् समाहितः ॥ अभिषेकं ततः कुर्याद्दोमकर्म समा
प्य च ॥ त्रेयं ब्रह्मेन मंत्रेण तं न रं द्रुजसत्तम ॥ पुण्ये वीरेण सूक्तैश्च शान्ति सूक्तैर्गृहे स तथा ॥ द्रव्यं रुजाभिष
कस्तसम्यगाचम्य यत्नतः ॥ धोतां वेराणि धृत्वाथ शुचिर्भूत्वा समाहितः ॥ हिरण्यं च स्वदानं च तिलदानं च
शक्तिः ॥ धान्यमंतततः शक्त्या कुर्याद्दाल्पणभोजनं ॥ इत्थं सम्यग्विधानेन शान्तिकर्म करोति यः ॥ तस्या
युर्विजयो लक्ष्मीः कीर्तिर्युधिः प्रजायते ॥ पत्नीः सरदयोः शान्तिविधानं शौनकाय वै ॥ कीर्तितं सत्

७८

फलावासेसुगचार्यणधीमता ॥ इतिविश्वप्रकाशोपल्लिसरट्शान्तिः ॥ ॥ अथांगस्यंदनफलानिशान्ति
श्व ॥ तत्रगुरुः ॥ शिरसिस्वंदनेराज्यंस्थानलाभाफलकंके ॥ भ्रुयुगेतुमहासौख्यंभ्रूमध्येप्रियसंगमः ॥ ने
त्रेनेत्रशीयावाप्तिकर्णकर्णसुखंभवेत् ॥ नासिकायांसुगंधाग्निः कुपोलेतुवरांगना ॥ ओष्ठेतुकलद्वि
द्यात्मुखेमिष्टान्नभोजनं ॥ अधरेभवनक्रीडाहृदयेमहद्वयं ॥ कंठभूषातुकंठेस्यात्तृतीयायांबंधकः
स्तथा ॥ पृष्ठेपरोक्षवार्ताचस्कंधेबंधुसमागमः ॥ हृदयेवांछितासिद्धिर्जनरेभोग्यसंपदः ॥ बाहूनाग्निः
कर्दादेशोगुह्येपरवधूरतिः ॥ वस्त्राग्नितूरयुग्मेतुपादयोर्गमनंभवेत् ॥ दक्षिणांगंशुभं पुंसावांमांगं
योषितांसदा ॥ उभयोर्मध्यभागस्यादेगस्यंदनूतिस्मृतः ॥ करोतिविपुलांप्रीतिंगमलक्ष्मणयोर्यथा
एतस्यशान्तिः ॥ आज्यतेजः समुद्दिष्ट्याज्यं पापहरंशुभं ॥ आज्यं सुराणामाहारा आज्यलेपाः प्रति

श्रिताः॥ तस्मादाहुयं ब्राह्मणाय देयं ताम्र सकांचनं॥ आयुः प्राप्ति करं पुण्यं विष्णुप्रातिकरं शुभं॥ बारण्ये
 ग्याच मानाभिः प्रोक्षेच्च कुरु शो दं कैः॥ ॥ इति विश्वप्रकाशे अंगस्य दशोषशान्तिः॥ ३० ॥ अथ धेचिंतयेद्वि
 ष्णुं भोजनेषु ज्ञानार्दनं॥ शयनेषु ग्रनाभं च सुरते च प्रजापतिं॥ संग्रामे वा सुदेवं च प्रवासे च त्रिविक्रमं॥ नारा
 यणं प्राणायाने श्रीधरं प्रियसंगमे॥ स्मरेद्दुःस्वप्ने गोविंदं विजये मधुसूदनं॥ कानने नारासिंहं च पर्वते
 रघुने र्दनं॥ जलमध्ये तु वाराहं पावकं जलशायिनं॥ उग्रायां सेवामनंदं सर्वकार्येषु माधवं॥ षोडशोक्तानि
 नामानि प्रातरुत्थाय यः पठेत्॥ विमुक्तः सर्वपापेभ्यो विष्णुलोकं स गच्छति॥ अदोराचरुतं पापं स्मरणा
 देव नश्यति॥ संवत्सररुतं पापं पठनादेव नश्यति॥ यत्पुण्यं पुष्करे तीर्थे हेमशृंगाददाति साः॥ दानस्य
 फलमाप्नोति शुद्धिस्तस्यापि केशवः॥ वसुदेवसुतं देवं कंसचाणूरमर्दनं॥ देवकीपरमानंदं हृष्णं वंदे जग
 दुत्॥ १॥

श्रीवत्सां कं मंदारखं वनमालाविभूषितं ॥ शंखचक्रगरापप्रं रुहमं वंदे जगद्गुरुं ॥ २ ॥ अतसीपुष्पसंका
 शंदारनूपुरशोभितं ॥ रत्नकंकणकैयूरं रुहमं वंदे ॥ ३ ॥ कुण्डलाटकसंयुक्तं पूर्णचंद्रनिभाननं ॥ विल
 सत्कुंडलं चित्रं रुहमं वंदे ॥ ४ ॥ मंदारद्वारसंयुक्तं चारुदासं चतुर्भुजं ॥ बर्हिषिष्ठावचूडां गं रुहमं वंदे ॥ ५ ॥
 उत्कलपप्रपत्राक्षं नीलजीमूतसंनिभं ॥ यादवानां शिरोरत्नं रुहमं वंदे ॥ ६ ॥ रक्तिणीकैलिसंयुक्तं पीतां
 बरसुरशोभितं ॥ अवासतुलसीगंधं रुहमं ॥ ७ ॥ गोपिकानां कुचद्वंद्वं कुंकुमां कलवक्षसं ॥ श्रीनिकेतं मंदे
 स्वां रुहमं वंदे जगद्गुरुं ॥ ८ ॥ रुहमाष्टकमिदं पुण्यं प्रातरुत्थाय यः पठेत् ॥ कोटिजन्मभूतं पापं तत्क्षणेन वि
 नश्यति ॥ ॥ इति दुःस्वप्ननाशनं प्रायश्चित्तं ॥ अथाश्विन्यादिनक्षत्रेषु दूरादिभूतगोत्पत्तिर्ज्ञातिः ॥
 अश्विन्यादिपुनर्वसुषुरोगोत्पत्तिर्यदा भवेत् ॥ चरणे चरणे चैव दिनसंख्यादिकथ्यते ॥ आर्द्रादिकम्

गांतेच रेखात्रितय वेधके ॥ रवींदुना मनक्षत्रमेकरेखा भवेद्यदि ॥ तस्य कात्वं विज्ञानीयादित्युक्तं ब्रह्मयामले ॥ भ
रण्याद्राग्निमूलेषु द्विदेवे पितृसार्पदृष्टे ॥ न ज्ञीवेत्सगुरुदाद्रक्षितोपि स न ॥ स्वात्याश्लेषागोदृशाक्रपूर्वासु यदि
जायेते ॥ रोगः पुंसो निःप्रपन्नो धन्वंतरि समो भिषकु ॥ मैत्रे पौष्मे च रोगां स्यात्प्राणरक्षा कथंचन ॥ विश्वेत्सोम्य
रोगमुक्तिमासात्येन स्वेः २०॥ र्दनेः ॥ पक्षादुल्लेखा सवे स द्विदेवे च निरुज्यता ॥ एकादशदिने र्याम्येत्वाष्टौ वि
ष्टोच वारुणे ॥ मूलाश्विन्यारग्निभे च न चादो भिर रोगता ॥ रौहिण्यादिति पुष्ये दिव्युभये र्यामि च सप्तभिः ॥ ११ ॥ रो
गान्मुक्तिर्मनुष्याणां र्दने रक्तेर्न संशयः ॥ इति नक्षत्रभेदेन र्दने संख्याथ पादतः ॥ अथाश्विन्यदि प्रतिचरणादि
तानि ॥ भूदि प्रचिदि शो १॥ १०॥ ११॥ १०॥ रस्त्रेदि गत्यसिः खमेव तु ॥ विश्वयाम्ये १०॥ ११॥ १२॥ रूतिकायां सप्त
सूर्यास्तिथिस्तिथिः ॥ ११२॥ १५॥ १५॥ ब्राह्मेद्वयं २ नेत्र २ मेक चैव मंगोतिथिः ॥ १५॥ शून्यं द्वाविंशतश्चैवं दिना

विम.

८०

न्यास्त २० संख्यया । शान्तिरौद्रेवदेष्टव्यं तिथि १५ स्त्रीणि पंचच ५ मुनयः ० श्रीणि पंचाश्व ५ पंचाख्य २५
दिति भेगुरा । नागा ० स्तिथिश्च १५ पंचाश्व २५ रूद्राः ११ मार्प्यमहद्वयं ॥ ग्रहास्त्रीणि च ३२ न्यं वैश्वं पूजां त्वरा
वदेत् ॥ २२ न्यं ० च मुनय ० स्त्रिंशत् ३० २२ न्यं ० तुर्यमघासुच । अर्योष्णिहिनषाष्ठिश्च ६० मुनि ० स्त्रिंशच्च ३० श्रीणि
च ॥ शान्तिकुर्यात्प्रयत्नेन भाग्येतिथ्यर्क १२ सप्त ० खं ० द्वासे २२ न्यं ० नगा ० श्वैश्च चतुर्विंश २४ तिथिः १५ स्मृता । चि
त्रायां तिथयो १५ गावोर्द नखा ० दिक् १० प्रकीर्तिता ॥ स्वात्या ६० सप्तदश १० पंच ५ २२ न्यं ० महद्वयं ॥ शान्ति
तत्र प्रकुर्वन्तु विंशतिश्चैकविंशतिः ॥ २१ ॥ सूर्याः २२ न्यं ० विशाखायामेवैवैव भयं महत् । दिक् १० सप्त ० तिथि
१५ २२ न्याति । शान्तिकुर्यात्तु चक्षणः ॥ तिथि १५ वर्णाञ्चये १५ विश्वे १३ २२ न्यं ० मैत्रे च शान्तिके । मुनि ० वर्णा
ञ्चये ४५ विश्वे १३ रामा ३ मूले जन्मेतिथिः १५ श्रीष्णून् विंशतिः २२ न्यं ॥ ३१ ॥ ६० भयं शांत्यादिना शुभं । वैश्वे

न स्वा२० कर्क१२ कर्क१२ सूर्या१२ विष्णो ६० नगा ७ जिनान ४ रविश्च १२ तिथयो १५ विंशो २० नखा २० दंताः ३२
अविषुभे ॥ दिक् १० चतारिंश ४० द कर्क१२ छि १६ शतभेचाज्ञपादभे ॥ शून्यं ० धृति १८ नखा २० दूच प्राण
भीत्या च शांतिकं ॥ तिथि ५ मुनि ७ नखा २० दिक् १० दिनान्युत्तर भाद्रभे ॥ अत्यष्टि १० वस्व ८ छि १८ धृतिः
१८ पौष्म भे शांतिका छुभं ॥ मृत्यु योगे दग्ध तिथौ वारे च यमर्घ्य ठ के ॥ क्रकचे क्रूर योगे च दुष्ट चंद्र दर्शको द
ते ॥ रोगोत्पत्तिर्यदा तन्म्यात शांतिका तत्र शोभनं ॥ अथाश्विन्यादि नक्षत्र शांतिकं मयथा विधि ॥ द्विष्ट्य
प्रतिमा कार्या स्तन ११ चोक्त देवताः ॥ संपूज्यास्ताघ्रपात्रेषु वस्त्रयुग्म समन्विते ॥ आचार्यः पूजयेत्पीठे दि
क्पालेर्ब्रह्मणः सद् ॥ वारुणं कलशं स्थाप्य ग्रह यज्ञपुरःसरं ॥ तत्राचार्यः प्रतिसंख ध्यादस्तेषु सर्वदा ॥ उ
पचारैः षोडशभिर्यज्ञे देवान्सर्वस्त्रकैः ॥ गंधाक्षतैः पुष्पधूपदीपैर्नैवेद्यकैः फलेः ॥ सतांबूलैर्दक्षिणा

भिः पूर्णपात्रेयथाविधि ॥ अग्निप्रतिष्ठापनादकृत्वा होमं समाचरेत् ॥ तत्र देवतमं वैश्वसमिच्चरुघृतादि
 भिः ॥ तेन द्रव्यैश्च बलिभिस्तत्तद्दानैः समापयेत् ॥ पूर्णाहुत्यभिषेकादिदक्षिणाभिश्च तत्क्षणात् ॥ ॥ अथ
 प्रयोगः ॥ तत्रादौ गणेशं प्रार्थनां कृत्वा स्वस्तिवान् च न कृत्वा यथोक्तं पुण्यादेवांच यित्वा रक्षाविधानं कुर्यात्
 यथा यवां कुशांस्तथा दूर्वाः सर्षपां गंधमक्षताः ॥ गोमयं रुद्रसूत्रं च कारयेत्ताम्रभाजने ॥ गणानां त्वा ॥
 ज्ञातवेदाः ॥ यदा बध्नं स्रयं युरद्रुतिपंच ॥ नमस्तसप्तसूचः ॥ अशुशिशुणानद्रुतिषोडशार्चाः ॥ रक्षोदणमार
 भ्यक्रुचां त्रयोमानस्तोके ॥ आभिर्गर्भिरिति शांतिः ॥ एते रभिमं व्यक्तांटांकांटादिति ॥ दभैरुषो ॥ गंध
 दूरां ॥ गायत्री ॥ दधिक्राव्यो ॥ एते रप्यभिमं त्र्य ॥ दशश्वापिदिक्षु सर्षपादिकं किंचिन्निक्षिपेत् ॥ पूर्वै रक्षतु
 गोविंद आग्नेयां गरुड ध्वजः ॥ ग्राम्यां रक्षतु वाराहो नारसिंहस्तु नैर्ऋते ॥ केशवो वारुणो रक्षेद्वायव्यां म

धुमूदनः॥ उत्तरेषु प्रनाभस्तु ईशाने तु गदाधरः॥ ईर्ध्वं गोवर्धनो रक्षेदधस्तात्पृथिवीधरः॥ एवं दशदिशो
रक्षेद्गामं देवो जनादनः॥ यत्तमानं सफलीकं गमचंद्रस्तुरक्षतु॥ रक्षादीनंतु यत्स्थानं तत्सर्वं रक्षतां हरिः॥
अभिमेजैः सर्वं रक्षांकुर्यात्॥ तदनंतरं मृदापिष्टादिना वा लुंठितं कृत्वा वह्निं संस्थाप्य समुत्थय्य द्रवेषां
सूर्यादिनवग्रहान् संस्थाप्य प्रधानदेवताप्रतिमां च ताम्रपात्रे कुलशेवस्य चंदनाक्षतकुसुमादिमाद्व
तान् संस्थाप्य गृहं तिग्मं वाहयेत्॥ अत्र रक्षाविधानं सूत्रं गृहीत्वा देवेभ्यो गृहेभ्यः कुरुशे चंदना आचार्य
ब्रह्मर्षिभ्यो बध्वा यत्तमानादिवा ह्युपबधीयात्॥ विश्वं कृतेति॥ यदा बध्नां कुरुहत्सामेति॥ येन बध्ना बली
राज्ञादानं वेदो महाबलः॥ तेन त्वामभिबभ्रामिरक्षेमाचलमाचलेति॥ ॥ गृहं रक्षाविधानं॥ अथ प्रति
नक्षत्रपूजा॥ अश्विन्यामश्विना विष्टो दीर्घायुर्जायते नरः॥ व्याधिभिर्मुच्यते क्षिप्रमर्थवान्ससुतस्तथा॥

अपुनो वादग्निो वा व्याधिग्रस्तोतिनिंदितः॥ नक्षत्रेहिंसोपिरुत्वा इष्टान्कामानवाप्नुयात्॥ स्वस्तिवा
चनपुण्याद्वाचनानिरुत्वा चतुष्कोपगिषीठताम्रपात्रोपरिवस्त्रद्वयमुच्यते अश्विनो देवते चंदनेनक्तिवि
त्वासंस्थाप्य॥ ग्रहपीठेनवग्रहानसंस्थाप्यतत्पूर्वतो वरुणकलशंचप्रतिष्ठाप्य॥ प्रातर्युजोविमुच्येत्यामश्विनाव
द्गच्छतं॥ अस्यसोमस्यपीतये॥ यावां कशोतिषोदशोपचारैः अभ्यर्च्य॥ तदश्विनावश्चयुजोपयातामि
त्येषवाक्यज्ञपरुत्वाग्रहान्वारुणकलशंचतमन्त्रैः पूजयेत्॥ पूर्वोक्तग्रहयज्ञवत्॥ अथाग्निं प्रतिष्ठाप्या
त्यभागांते॥ प्रातर्युजावित्यश्विनोसंपूज्यविधिनासधीः॥ शुक्लैर्दुग्धपिष्टाश्चमुखेत्तुराणपुष्पकं॥ दत्वाच्छि
रसमिद्विश्वगायत्र्यानुदयाच्चतुं॥ विद्वान्यथाविधि॥ ग्रहेभ्यश्चतथादत्वात्तमन्त्रैर्विचक्षणः॥ प्रायश्चि
त्तादिकंदुत्वाकुर्याद्दुह्नविसर्जनं॥ दद्यात्तुरंगविप्रायदक्षिणां चैवभोजनं॥ अग्राचार्यायविशेषेणप्रति

मादिप्रदापयेत् ॥ होमशेषं चाभिषेकं कृत्वेनं मुच्यते ध्वरं ॥ गदिशंति वारशंति बलिदानं विशेषतः ॥ अक्षीभ
भ्यामिति संमज्ज्य आंशीरुद्यनमंत्रतः ॥ उत्पश्चिनीनक्षत्रशंतिः ॥ १॥ अथ भरणीशंतिः ॥ एवं पूर्वोक्तिरीत्येव
संकल्प्य आचार्यवरणपुण्याद्वराचनप्रतिसरचंधनयमदेवतासुपनग्रहस्थापनकलशस्थापनअग्निस्था
पनादि कृत्याषोडशोपचारैः पूजां कुर्यात् ॥ तद्यथा ॥ भरण्यां यममभ्यर्च्य प्रतिमायां यज्ञेयमं ॥ कुसुमेर
सितैर्गंधैरपम्रयोर्ध्वमुच्यते ॥ विष्णुमयस्रागसुखेदेयं सविश्वसर्जिका ॥ अष्टवाक्यज्ञपो होमोपाप्मानं
भरणीति वै ॥ यमाय स्वाहोपहोमेस्तिलतंदुलसर्षिभिः ॥ त्रिकंदुकेभिः पततिमनुना पूजयेद्यमं ॥ इध्माधा
नमुत्तप्रांते यमाय त्वेति दावयेत् ॥ ग्रहेभ्यश्च तथा दत्त्वा होमशेषं समापयेत् ॥ विप्राय तिलधेनुं च दद्याच्च
वसदक्षिणां ॥ अभिषेकादिकं कुर्यात्पीडां नाशयति ध्रुवं ॥ २॥ कृतिकाशंतिः ॥ पूर्ववदाचार्यवरणपुण्या

दवाचनरक्षाविधाननक्षत्रप्रतिमास्थापनग्रहस्थापनकुलशरठापनाग्निप्रतिष्ठापनादिकृतोपचारैः पू
जयेत् । रुद्रिकायां यज्ञे दग्निं अग्निर्मूर्ध्नेति दावयेत् । अनलः रुद्रिकायां तु नृषिं संपूजितः पुरा ॥ ग्लानमा
न्यादिभिर्दद्यात् पृत होमेन च ध्रुवं । तिलपिष्टं छागमुखे देयं सौगंधिपुष्पकैः ॥ घृतं दधीनि वा क्वाच जप
श्चैवाभिषेचनं ॥ अग्निर्नः पातु रुद्रिका इति वा क्वाचकं भवेत् ॥ सुवर्णं दक्षिणां दद्याच्छेषमन्यत्समापये
त् ॥ ३ ॥ इति रुद्रिकाशंतिः ॥ अथ रोहिणीशंतिः ॥ संकल्प्याचो यवैरुणपुण्यादवाचनं रक्षाविधानग्रह
कुलशरग्निस्थापनानि कृत्वा पूजयेत् ॥ इष्टः प्रजापतिः प्रीत्या इष्टं दद्यात् स्तथा ॥ रोहिणी देवता हूतगो
जाविकादिकं जरात् ॥ रोहिण्यां ब्रह्मज्ञानमिति ब्रह्म प्रपूजयेत् ॥ पूर्वोक्तप्रतिमायां च उपचारैर्यथावि
धिः ॥ प्रजापते रोहिणी चेत जप होमोदिकर्मणा ॥ वाक्पाष्टकं ग्रहाणां च प्रायश्चित्तादिकं तथा ॥ आन्येन

घ्रादिभिर्होमः प्रतिमां चैव दक्षिणां ॥ पिष्टव्या घ्नमुखे माह्वानशेषं च पूर्ववत् ॥ ॥ अथ मृगशिराः ॥ मृगशी
र्षेयज्ञे सोमं ज्ञयमा गोम्यसंपदाः ॥ सोमो धेनविति मनुमौ नापायसं चंदनं दुनेत ॥ दधि भक्तं पिष्टमयमृगस्या
त्येति वेदयेत् ॥ संकल्प्याचार्यवरणपुण्याहप्रतिमादिकं ॥ रक्षाविधानं कुरुशः ॥ ग्निस्थापनपूजनं ॥ सोमो रा
तेत्यहवाक्यज्ञपहोममभिषेचनं ॥ ग्रहहोमादिकं कुरुतामृषमन्यतममापयेत् ॥ ५ ॥ ॥ ते द्रेक्षि वंसितेः पुष्ये
ः पशून्विजयमश्नुते ॥ तथा ॥ आर्द्रयां रूद्रमभ्यर्चमध्वान्यहसराहुतिः ॥ आते पितर्मरुतामिति मंत्रेण
जुहुयाछतं ॥ माषमुद्रं पिष्टमयघृषभास्यप्रवेशयेत् ॥ उरार्द्रया रूद्रेत्यहोवाक्यानां ज्ञपहोमको ॥ ग्रह
पतेतथा कुर्याद्गूरुणं कुंभमर्चयेत् ॥ विप्रायघृषभंदद्यात् प्रतिमां च सदक्षिणां ॥ पात्रवस्त्रादिसहितं म
हदुःखं विनाशयेत् ॥ संकल्प्याचार्यवरणपुण्याहप्रतिसरग्रहकुरुशग्निस्थापनानि पूजाहोमराशि

शान्तिवारशान्तिबलिदानकलशभिषेकदक्षिणाश्रकुर्यात् ॥ इत्यादि ॥ ५ ॥ अथ पुनर्वसुः ॥ पुनर्वसुर्वादि
तिगृह्याचरणावेष्टमाप्नुयात् ॥ पुनर्वसुर्वादिमालिकापुष्पैर्गर्जित ॥ अदितिं धूपयेद्गन्धैरुपहारैर्गु
ह्येदने ॥ वराहास्यपिष्टमयेदेयोशर्कराफेणिका ॥ मदनमृच्चित्तुह्यात् घृताक्तितुल्यतुलान ॥ प्रत्ये
कंचरणावापिडातंचग्रहयत्तु ॥ पुनर्नादेव्यदितिरितिवाक्याष्टपदोमर्कौ ॥ अभिषेकादक्षिणांचरु
त्वासंकल्पनादिकं ॥ देवदेवादिप्रियायशेषमन्यथाविधि ॥ पुण्यादमंक्याचार्यवरणं सरवधनं ॥ यद
कुंभाग्निष्ठापनानिपूजादोमोभिषेचनं ॥ राशौवारस्पशान्तिश्च बलिधूर्वादिकंतथा ॥ प्रतिमादक्षिणादा
नं ब्रह्मणेवरदानं ॥ इति पुनर्वसुः ॥ ७ ॥ अथ पुष्यस्य ॥ पुष्यबृहस्पतिर्व्यधिर्ददातिविपुलं धनं ॥ रुद्र
स्पतेपरिदीयारथेनचयज्ञेदुरं ॥ क्रतुदेशेदूवेः पुष्यैः स्वादिरणेचधूपयेत् ॥ स्वदिवर्तिकोपहारं

उत्ते होमयेत्ततः॥ ब्रह्मस्पतेतीति मंत्रात्तद्गुह्यैः पायसेन च॥ घृतेन च यथासंगं देवे दानादि पूर्ववत्। क्षीरं
देयं पिष्टमयप्रतिमास्येत रोगता॥ ब्रह्मस्पतिः प्रथममिष्ट्यवाक्यज्ञपादिकं॥ पुनर्वसूक्तवत्सर्वपुण्या
दादिकमाचरेत्॥ ८॥ आश्लेषायां यज्ञे त्मर्पान्नमोः स्तिति मंत्रकैः॥ दग्धभक्ष्यादिमधुरैः रक्षां कुर्व
तिते निष्ठात्॥ भूमिपुष्पगुडघृतधूपोदेयसगुग्गुलुः॥ ऋतुदेशोद्भवेर्वापि पुष्पैरन्यैर्यथाविधि॥ घृत
क्षीरोपहारश्च क्षीराद्यं दानमेव च॥ वटोदुंबरपाः पत्रैर्होमः सर्वौषधीघृतं॥ वराहास्ये पिष्टमयं दे
यं शाल्यं पयस्ततः॥ उदं सर्पभ्यो हविर्वित्यष्टवाक्यज्ञपादिकं॥ गृहयज्ञंतथा रुत्वा दानं दद्यान्नाकांचनं॥
पुण्यादसंकल्पान्चार्यवरणं सरबंधनं॥ गृहकुंभाग्निस्थापनानि पूजा होमाभिषेचनं॥ राशेर्वारस्य शांति
श्च बलिधूर्पादिकंतथा॥ प्रतिमादक्षिणादानं ब्रह्मणे वरदानकं॥ होमगोषं समाख्येव मपमल्युनिवार
येत्॥ ९॥

मघायां तु पितृनिष्वा मंत्रेणोदीरतामिति । यच्छ्रुतिपितरः सर्वकव्येः पुत्रानपभृन्धनं ॥ श्रेणपुष्पैर्गुग्गुलु
नाभूपस्यात घृतदीपकः ॥ घृतमयोपहारैश्च जुहुयात्तिलतंदुले ॥ उदंपितृभ्यामंत्रेण चौर्यदत्ताभिषेचनं ॥
पुण्यादादिकमेवात्र ग्रहान्संपूज्य पूर्ववत् ॥ प्रतिमादक्षिणादानमष्टवाक्यज्ञपादिकं ॥ उपहृताः पितरो ये
शेषं पूर्ववदाचरेत् ॥ १० ॥ पूर्व्यां चैव फल्गुन्यां यज्ञे हर्यमणं बुधः ॥ तस्मै दद्यात्तमाचारपथं शुचादिसं
पदः ॥ रक्तोत्पलेर्गुग्गुलुना घृतक्षीरं पद्मद्वारकैः ॥ गवांपतिः फल्गुनि नामष्टवाक्यज्ञपादिकं ॥ यदशान्तिं त
थाश्रुत्वा गायत्र्या चैति वै ध्याति ॥ सकुप्रियं गूनुदयादौ दानं च तथा विधिः ॥ पितृपुत्रल्लिकास्येतु शाकंदत्ता
मददुःखं निवारयेत् ॥ शान्तिशेषं समाप्यैव मक्षीभ्यामिति संमृजेत् ॥ उद्यं न घेत्यादिष्वच दत्त्वा शेषं समा
पयेत् ॥ ११ ॥ फल्गुन्यामुत्तरायां च भगंदेवं तथा च येन ॥ भगो भाग्यं धेनं चायुः कन्या वा पुत्रोऽथ वा ॥ भर्ता

रमीषिरतंस्त्रीवाप्रयत्तेत्पूजितः शुभैः ॥ करवागेर्बिल्वधूपसुरैरुपहारकैः ॥ भगवोतिमंत्रेण मायुषेण
न्यवान्द्रुनेत् ॥ प्रातर्जितं भगमिति किंशुकं जुहुयात्तथा ॥ वाराहास्ये विष्टमये देयं सौगंधिपुष्पकैः ॥ श्रेष्ठो दे
वानां भगवो ह्यष्टवाक्यज्ञपादिकं ॥ घृताक्षतांश्च जुहुयात्तद्वत्प्राणैः समापयेत् ॥ पुण्याद्संकल्पवरणप्रति
मापूजाग्रद्वारशान्तिं धूपदीपनैर्वैद्यहोमाभिषेकप्रतिग्रहदक्षिणाङ्गीर्वादादिकुर्यात् ॥ १२ ॥ हस्तंतु स
वितारवैष्णवसत्येनैति पूजयेत् ॥ पूजितः सविता हस्ते पुष्पैर्दद्याद्भुवनं बहु ॥ रक्तपुष्पैश्च सल्लक्ष्याधूपः क्षीरोप
हारकैः ॥ उदुत्यमिति जुहुयादधिदक्षिणं घृतं च वै ॥ आयातु देवः सवितो पयातात्यष्टवाक्यकं ॥ विष्टपुनिलि
कास्येतु बिल्वपत्राणि दापयेत् ॥ हस्तप्रीत्यैर्कुंजरंतु तन्मूल्यं चाप्रदापयेत् ॥ विप्राय दक्षिणां देवप्रदशान्त्य
भिषेचने ॥ पुण्यादाद्यभिषेकांतं हत्वा शेषं समापयेत् ॥ १३ ॥ त्वष्टाराज्यानिः सपत्नं त्वाष्ट्रे यत्तेत्स पूजितः ॥

चिवा यो तद्देवं च जपापत्रकपुण्यकैः ॥ त्वष्टाज्ञायामिति मधुपायसंचिवमोदनं ॥ जुहुयादुपहारेऽथमोद
कैः स घृतैर्यजेत् ॥ द्विजाग्रक्षयभंदघातप्रदृशंत्यादिकंतथा ॥ त्वष्टानक्षत्रमभ्येति चित्रामित्यष्टवाक्यकैः ॥
जपहोमोवाभिषेकं कृत्वा गोषं समापयेत् ॥ १४ ॥ स्वात्यां संतर्पितो वायुर्गच्छेदायुर्धनं सुतात ॥ तथा ॥ स्वात्यां
वायुं यजेदानां त्रिगुणं तद्दोमयेत् ॥ घृतैर्यवेस्तंदुलैश्च प्रत्येकं समं संख्यया ॥ पिष्टमयेमं गमुविषकमा
षंतथोदनं ॥ दत्त्वा च गृहदृशंति च कृत्वा वाक्याष्टकं जपेत् ॥ वायुर्नक्षत्रमभ्येति निष्ठा मिति तथा हुनेत् ॥
अधिप्रत्यधिदेवो न पूजयेच्च यथाविधि ॥ न गयानं विधायादौ रक्षभं वा प्रदापयेत् ॥ तन्मूल्यं वा प्रदद्यात्तु
प्रतिमादिप्रदापयेत् ॥ दक्षिणादि समाप्येव मपमृत्युं निवारयेत् ॥ क्रमो यथा ॥ पुण्याहमं कल्पवर्णं रक्षा
विधानं प्रतिमापूजाप्रद्वारराशिं शांतिं धूपदीपनैवेद्यहोमाभिषेकप्रतिग्रहदक्षिणां वांदादिकुर्यात् ॥ १५ ॥

इंद्राग्नीचविशाखायामिंद्राग्नी आगतं त्विति मित्तमित्तैः पीतरक्तैः पुष्पैश्चतुलसीहलेः ॥ पूजयित्वा धूपदी-
पैः प्राप्नुयाद्देधनं बहु ॥ गुणकोपहारदत्त्वापिष्टव्याघ्रमुखे गुड ॥ दुग्धं भक्तं तु जुहुयादग्नेर्चैवेयवीदनं ॥ दूर-
मस्मच्छत्रवो यंतु भीताश्चाष्टवाक्यकैः ॥ जपहोमो ग्रहाणां च प्रतिमादानमेव च ॥ अभिषेकादिकं कृत्वा शेष-
चैव समापयेत् ॥ १६ ॥ मैत्रे मित्रं रक्तपुष्पैश्चिरजीवं प्रियः सदा ॥ मैत्रेर्क्षे मित्रं सभ्यं च तं मित्रं स्य च र्षणीति-
ति ॥ पद्मपुष्पैर्धूपदीपैर्हमरैरेषहारकैः ॥ पिष्टमयं मृगमुखे कुल्लिंदं शूरणं तु वा ॥ दत्त्वा मसुरैर्जुहुया-
त्कुल्लिंदं शूरणं तथा ॥ आनामित्रा वस्तेति दत्त्वा च स्त्राणि दापयेत् ॥ रथ्यास्मद्व्येनं मसोपसधेन्यश्वा-
क्यकैः ॥ जपहोमादिकं कुर्याद्भूहोमादिकं मणि ॥ प्रतिमादिद्विजं दत्त्वा महदुःखं निवारयेत् ॥ १७ ॥ ज्येष्ठा-
यां कनकैः पुष्पैस्त्रातारमिति पूजयेत् ॥ इंद्रस्त्वं देधनं पुष्टिपूज्यपीतेः प्रयच्छति ॥ इंद्रे चैव देफलेर्दोमः क-

प्र.

२

दकैः शूरणेः स्तथा ॥ कंदपिष्टमयेकोलमुखेदेयंतुशूरणं ॥ इंद्रो ज्येष्ठामनुनक्षत्रमेवात्यहवाक्यकैः ॥ जप
होमो ग्रहोणांच अभिषेकादिकर्मच ॥ विप्राय कनकं दत्तामहदुःखं निवारयेत् ॥ पुण्याहसंकल्परक्षाप्रतिपू
जाग्रहवारराशिशांतिगंधधूपनैवेद्यहोमाभिषेकप्रतिग्रहदक्षिणाशीर्वादादिकंकुर्यात् ॥ १८ ॥ मूलनि
र्कंतिपूज्यनिष्पापो धनमाप्नुयात् ॥ संसारे निर्वृतिं श्यामं यत्तै देवीतिर्मन्त्रकात् ॥ रुद्रमापरात्रितापुष्ये
रुद्रमागुरुसुचंदनं ॥ मेषशृंगजधूपश्च माषपिष्टविकारजं ॥ नैवेद्यपोलिकाश्चैव ययोत्पन्नैश्च मूलकैः
होमः स्यात्कंदमूलैश्च घृतान्कैश्च कुलथकं ॥ पिष्टमयेकोलमुखेदेयं शांतिग्रहस्य वा ॥ मूलं प्रज्ञां वीरवेती
विदेयेत्यहवाक्यकैः ॥ जपहोमप्रकर्तव्य अभिषेकादिकर्मच ॥ पूजां पूर्वात्तत्तत्कुर्यात् प्रतिमादिदू
जाय च ॥ फलमूलादिकंददद्याच्छांतिशोषं समापयेत् ॥ १९ ॥ पूर्वाषाढास्वयः पूज्या आयुरारोग्य

मश्नुते ॥ कलशे प्रतिमां स्थाप्य आपोद्विष्टति मन्त्रतः ॥ क्रतुदेशोद्भूतः पुष्पे कल्हादिषु पुष्पकेः ॥ पुण्यादमंकः
स्य रक्षादिप्रदर्शति पूर्वकं ॥ वारुणं कलशं पूज्यं चंदनादि प्रलेपनैः ॥ मनःशुक्लामुसंभूते धूपैर्दोर्नये
द्यकैः ॥ मंडपैरुपहारेऽथ यथा संभवतोपि वा ॥ रक्तशालिश्चान्यद्वेष्टः चंदनं दानमेव च ॥ पिष्टमये कुकुरास्य
दत्वा देयासमुत्तंका ॥ यादिव्या आपः पयसेत्यहवाक्यज्ञपादिकं ॥ अभिषेकादिकं कुर्यात्प्रतिमां कल
शादिकं ॥ वस्त्रादिर्दक्षिणादानं सम्यक् दत्वा समापयेत् ॥ दूरधूपाधूपयेत्तं बलिदानमुपग्रहे ॥ सम्यक्
कुर्याद्गोशिशंतिमददुःखं निवारयेत् ॥ २० ॥ आषाढायाः वा ॥ मुत्तरायां विश्वान्देवान्यजेत्कधीः ॥ अन्य
देवान्नुयात्सर्वश्रेयः पुत्राधनं सदा ॥ पुण्यादादिकं मेवाहो कुर्यात्पूर्वात्कलशवत् ॥ विश्वे देवा मआगते
तिपंचवर्णैश्च पुष्पकैः ॥ मालतीधूपयंचान्नापहारेऽथ मदीपकैः ॥ पिष्टपुतिक्त्तकास्य तु दत्वा शाकं सप

प्र.

५

प्रकं। पुष्पाणि सलुकीं हत्वा देरण्यं गजमेव च॥ दत्वा चार्यायास्तवाक्यैः तं नो विश्वे उपेतुं च॥ जप होमो गृहशान्तिं
रुत्वा चैव अभिषेचनं॥ प्रतिमो दिदृक्षायाथ दत्वा शेषं समापयेत्॥ २१॥ विधिं यजेद्भिज्जिति श्रियं पुत्राने समा
नुयात्॥ श्रवणोत्तराया देयदुक्तद्रव्यमेव च॥ पूजादिकं तथा कुर्याद्गृहातिथ्यपुरःसरं॥ यस्मिन्नात्मा भ्यज्य
त्सर्वमेतदिति प्रिये॥ ३॥ अष्टवाक्यं जप होमो ब्रह्म ज्ञानमेव च॥ पितृपुत्रालिकास्येतु दंष्ट्रात्यान्तारोपचक्रं॥
विप्राय प्रीतिमादीनि दत्वा शेषं समापयेत्॥ २२॥ श्रवणं तु यजेद्भिस्सुमिदं ब्रह्म मुर्विचक्रमे॥ ज्ञाती पुण्यं देशं
गंधपदीपैः साज्यं श्रवणं सः॥ तं दुक्तान्नुदयादुद्वेगानेन श्रियमानुयात्॥ शृण्वन्ति श्रोणा मम तस्य गो
पीमित्यस्य वाक्यकैः॥ जप होमो गृहशान्तिं रुत्वा शेषं तु पूर्ववत्॥ २३॥ वसुं यजेद्वासवेत अभयं धर्मं स
श्रुते॥ वसुरानीति मंत्रेण पद्मेः पुण्ये र्कतुद्वेः॥ महिषा क्षेपेन वटका धूपदीपकैः॥ न्यग्राधातुं व

राश्वथसमिष्टिर्वटशृंगकैः॥ द्रोमश्चग्रदशांतिश्च धूपयेद्रोगिणंतथा॥ अष्टौ देवावसवः सोम्या सस्तृष्टवा
स्यकैः॥ तपद्रोमश्च पूजाचदानं चंदनभारेकं॥ पिष्टपुत्रलिकाम्येतुपर्पटं देयमेवच॥ अभिषेकादिकं रत्ना
शेषं चैव समापयेत्॥ २५॥ शतभेवरणः पूज्य इमं भेवरणं त्रिव॥ जन्मपुण्यैः पारिजातपुण्यैर्द्रोमैस्तथैव
च॥ व्याधिभिर्मुच्यते जंतुः प्राप्नुयाद्विद्यमत्तदं॥ तत्वायामीति मंत्रेण मुस्ताधूपः सदापकः॥ वटिकाधूप
ने वेद्यं दत्वा चंदनकाष्ठकं॥ क्षत्रस्य राजावरणो धिराजस्तृष्टवाक्यकैः॥ तपद्रोमो रवेदराशिवाटशांतिकुंम
वच॥ पिष्टपुत्रलिकाम्येतु देयं च सितपंकजं॥ दत्वाचार्याय देवादिशांतिं शेषं समापयेत्॥ २६॥ पूर्वाभा
द्रोमे कपादं पूज्य व्याधिर्विमुच्यते॥ मद्रुकदं समाप्नोति पश्चाज्जीविसमानवः॥ शतुद्देशोद्देवैः पुण्यं वा सो
भिः प्रतिमां येजेत॥ ताम्रपात्रोपरि स्थाप्य कुलशेधान्यराशिकैः॥ ग्रहशांत्यादिकं सम्यक् कारणं कुलशं

न्यमेत ॥ अत्र एकपादुदकात् पुरस्तादिति वाक्यकेः ॥ अष्टभिस्तु जपो होमशाल्योदनसमितं घृतैः ॥ यवव्रीहि-
तिलैराज्यैर्गन्धैर्भ्यः संख्यया हुनेत ॥ पिष्टपुत्तलिकास्येतु देयं शाल्योदनं घृतं ॥ अजां दद्याद्दिज्ञायामन्युव-
क्रान्तिवर्तते ॥ साज्यगुग्गुलुमंदास्यत्रैस्तं धूपं पयस्सतः ॥ अभिषेकादिकं कृत्वा दिज्ञायामप्रतिमादिकं ॥ दद्याकु-
र्यादवश्यं हि सर्वमेतद्यथाविधि ॥ २६ ॥ उत्तराभाद्रमासाद्य अहिर्बुध्न्यं यजेते दा ॥ अहिर्बुध्न्यः प्रथमान-
इति मंत्राद्युवाक्यकेः ॥ उपचारैश्च संपूज्य परं शंतिमवाप्नुयात् ॥ पिष्टपुत्तलिकास्येतु देयं कर्पूरधूप-
दीपश्च घृतोदननिवेद्यकं ॥ दग्धाद्दमाषान्नुदयाओदनं साज्यमेव च ॥ ग्राम्यबीजानि बहुने दद्याकांच-
नमेव च ॥ पूर्वचद्रुशाल्यादि कृतवान्यच्च समापयेत् ॥ २७ ॥ रेवत्या पूजितः पूषा ददाति सततं पशून् ॥
स्थितिं पुष्टिं क्षितिं धान्यं वृत्तिं च विज्ञयं धनं ॥ हंसः शुचिर्दत्ति श्वैव पूजा होमश्च मंत्रकान् ॥ अर्कपुष्पं

गुग्गुलुनाधूपपिष्टजलेनर्केः॥ उपहारैरखंडानि फलानि जुहुयात्कधीः॥ पिष्टपुत्रतिकास्येत् गुर्देयं
सकंदकं॥ अष्टवाक्येर्जपोघोरः पुष्परेवत्यनेन वै॥ पूर्वबद्धदशान्त्यादिहृत्वाचैवाभिषेचनं॥ धेनुं दत्वाथ
विप्राय शान्तिं शेषं समापयेत्॥ प्रतिमावस्त्रकलशंदत्वास्तं जुज्येन्नरः॥ ग्रहाणां पूजनं होमं सर्वत्रैवं हि कारये
त्॥ २६ ॥ ॥ यत्र चैतसमाख्याता यज्ञाः संक्षेपतो मया॥ नक्षत्रदेवतानां च साधकानां हिताय वै॥ भक्त्या विज्ञा
तु सारं ण भवंति फलदाः क्रियाः॥ गंतुं चैव यदाग्रामं क्रिया प्रारंभ एव च॥ नक्षत्रं यज्ञं चैव बद्धत्वा तत्सर्वमाचरेत्
। एवं कृते च तसर्वं यात्राफलमवाप्नुयात्॥ क्रियाफलं च संपूर्णमित्युक्तं भानुना स्वयं॥ नक्षत्रेणैव मवश्यं हि हृत्वा
काम्यफलं लभेत्॥ बद्धनाकमिदोक्तेन ईप्सितं फलमाप्नुयात्॥ यज्ञाभावे जपं कुर्यात्क्रियां कुर्याद्यर्थेऽपि तं॥
॥ २७ ॥ ॥ इति नक्षत्रदेवतानां सविशेषपूजाविधिः॥ अथ राशि शान्तिः॥ प्रजापते न त्वदिति मे ष राशि यज्ञे

धुनेत् ॥ पूजनं प्रैतुन्नक्षत्राणाम्यतिरिक्तम् ॥ मिथुनं पूजयेत्क्षेमः कामं कामदुघेति च ॥ वृहस्पतेयुवमिंद्र
 तिकर्कं प्रपूजयेत् ॥ सिंदूव्याघ्रेति मंत्रेण सिंदूस्येव प्रपूजनं ॥ ह्रीं श्वते लक्ष्मींश्च पत्न्यादितिकन्यां प्रपूजयेत् ॥
 वायुर्वातेति चतुर्लोकानां यैवाणि जंयते ॥ विष्णुः शूद्रानिति वैश्वं कंतुं प्रपूजयेत् ॥ धन्वनागेति मंत्रेण
 धनुषं पूजयेत्सदा ॥ सृगो न भीम मंत्रेण मकरं च सदा यजेत् ॥ आजिघ्रकलशेनैव सदा कुंभस्य पूजनं ॥ इमा
 नि द्रव्या प्रयतेति मीनं पूषाधिदेवता ॥ एवं राशौ यजेत्पुनः बलिदानं यथाविधि ॥ ॥ इति राशि शान्तिः ॥
 अथं वार शान्तिः ॥ रक्तपुष्पां कं पुष्पाभ्यां क्षीरमर्कं दले बलिं ॥ दद्यात्प्रत्यर्कं पुष्पाभ्यै धूपं कं दिने बलिं ॥ १ ॥
 गुरुशाल्यं नै माग्नेयां दत्वा श्वथं दले बलिं ॥ धूपः पलाशपत्राभ्यै र्दद्यादिंदुदिनद्वये ॥ २ ॥ दद्यादश्वत्थपत्रं
 माषानंदक्षिणे बलिं ॥ धूपयेत्स्वेदिगन्धैर्न जेतुं मंगलजं ध्वरं ॥ ३ ॥ नैर्कृत्या भक्तियोग्या नैर्दद्यात्श्वथ

दत्ते बलिः ॥ घृतापामार्गधूपश्च शुभमये त्मोप्यज्ञं दूरं ॥ ४ ॥ पश्चि मे पायसाज्येन दत्ते त्वाथ दत्ते बलिं ॥ घृपं
पिप्पलपत्राज्येर्गुस्वारश्च रं यज्ञे त ॥ ५ ॥ वायव्ये पायसाज्येन दत्वाश्च दत्ते बलिं ॥ धूपमौदं ब्राह्मणेन ये
ऋवारश्च रं दूरं ॥ ६ ॥ तिलतंडुलमांषानं दत्वाश्च दत्ते बलिं ॥ उदकुशमीजपाज्येन धूपः शीघ्रं च रं
ज्ञयेत् ॥ ७ ॥ ॐ नमो भगवते चंदमहाचंदमहाशेषणाय देवा सुरमनुष्याणां च रं नाशय नाशय अ
तसीकुसुमवपुः उमं बलिं गृह्ण २ समविष्णुदूरं चतुर्मुखान दुष्टसत्वातु समविरुद्धचित्तात उत्तमान्कुरु २
ॐ फट् स्वाहा ॥ अनेन मंत्रेण दिनत्रयं पूर्वाक्तदिशि बलिं दद्यात् ॥ स्वयं लंबोदरेण कंबालयद्वत्तरादिषु
तदेषः श्रद्धया देवाश्च रं ध्वांत प्रभाकरः ॥ ॥ इति चरं शांतिः ॥ अथ चरमुक्तस्य आरोग्यस्नानं ॥ गुर्वर्का
रा कर्त्ता दूस्सुपूर्वायिधि त्रिषैत्तमे ॥ विश्वत्रां द्रिभस्नानं शुभं रिकान्तया सुच ॥ १ ॥ लगे चरे दे चं बले दीनि वि

प्र.

स्यात्कृद्योगके । त्रिकोणकेंद्रेषु गतेः स्नानं कृत्वा शुभं स्मृतं ॥ २ ॥ मृगादृष्टादृष्टपुष्पेषु विशगत्वा त्वष्टभेवुधे
। नंदाभद्रासूयूणां मुस्नानं प्राक्तं तु मध्यमं ॥ ३ ॥ इंदोवां र्भागवे च सार्षपं स्वाति ध्रुवेषु च ॥ मित्रादित्यां त्यभं
स्नानं च रमुक्तं स्तुना चरेत् ॥ ४ ॥ ॥ इत्यागम्य स्नानं ॥ अथ गोगवेधं च कफले ॥ मेषादि च कविन्यां सज्ज
त्मलमे यदाशानिः ॥ विध्यति क्षोणिपुत्रो वा तथा न्योन्यं विध्यति विध्येत तथा स्नानं मष्टमं चाष्टमाधिपः ॥
मृत्युयोगस्तदा नोक्तो रागो र्वासूर्ययामले ॥ इति द्वादशगणशिवेधचक्रं ॥ ॥ तत्र शान्तिकं कुर्यात् ॥ सर्व
तो भद्रे ॥ कोणसंज्ञक्षयोर्मध्यं अंत्यादौ पादगोचरे ॥ अस्वरादि चतुष्टयस्य पूर्णवेधः प्रज्ञायते ॥ एकादि
कृत्वेधेन फलं पुंसो प्रज्ञायते ॥ इंदुगदानि रोगाश्च मृत्युस्तत्र क्रमणश्च वणादिस्वरं हुं हुं ए कवेधे इयो
र्वध्यतेः ॥ भ्रमो रक्षश्चरेहानिः स्वरेष्वर्ध्वं भयं तथो ॥ राशि वेधे मदाविघ्नं पंचविहो न जीवति ॥

एकवेधेभयं युद्धेयुगमवेधेतु सशतः॥ त्रिवेधेन भवेद्गोमरणं म्याच्चतुर्ग्रहेः॥ अर्कवेधे म न स्तापो द्रव्य
हानिश्च भूमुते॥ रोगपीडाकरः कोरीरादृक्कृतचविघ्नदोः॥ चंद्रो मिश्रफलं पुंसां रंतिलाभस्तु भार्गवो॥ बुध
वेधे भवेत्प्रजातीव सर्वफलप्रदः॥ चक्राधारो यथा॥ अथातः संप्रवक्ष्यामि चक्रं त्रैलोक्यदीपकं॥ विख्या
तं सर्वतोभद्रसंघः प्रत्ययकारकं॥ ऊर्ध्वगादंशविन्यस्यतिर्यग्ग्रेखास्तथादश॥ एकाङ्गिति पदं चक्रं लिख्य
तेनात्र संशयः॥ अकारादिस्वराः कोष्ठे ईशादो विदिशि क्रमात्॥ सृष्टिमार्गेण दशतयोषोडशो वंचतुर्भ
मं॥ रूतिकादीनां धिष्ण्यानि पूर्वादो विलिखेत्ततः॥ सप्तसप्तक्रमेणेव महावंशति संख्यया॥ अबद्ध
गदिदिशि प्राच्यां मटपस्तादक्षिणे देयाः॥ नयनश्चाश्ववारण्यांग सद्वलुष्वोत्तरे देयाः॥ त्रयस्त्रयो
रुषाद्याश्च पूर्वदिक् कमणो बुधः॥ राशयो द्वादशो वंचतुर्मेष्वांताः सृष्टिमार्गगाः॥ कोष्ठेषु कोष्ठके चैवं नंदा

॥ सर्वतोभद्ररोगवेधचक्रं ॥

॥ राशिबेधचक्रं ॥

दितिथिपंचकं ॥ वाराणां सप्तकं लेख्यं
भोमाद्यंचक्रमेण च ॥ यस्मिन्क्षेत्रे स्थितः
स्वेदस्ततो वेधत्रयं भवेत् ॥ ग्रहदृष्टिप्र
भावेन वामदक्षिणसंमुखं ॥ भुक्तं भोः
ग्यंतथाक्रांतं विधिं पापग्रहेण च ॥ सर्वं
शुभाशुभकार्यं विज्ञानी यं प्रयत्नतः ॥ प्र
दुष्टाग्रे दूरे वेधेषु गतस्तु गं ग्रहे ॥ ध
यदा पूर्वपादायां शुभथाभाद्दुर्नरे ॥ दुर्दं च क्रूरसौम्यानां च लं
म्हानं मेसाधनं ॥ एतदेव बलं बोध्यं क्रूरसौम्याविपर्ययः ॥ तिथि

गङ्गा च नक्षत्रं विभङ्गं कुर्याद्रेण च ॥ सर्वेषु शुभकार्येषु वर्तमानं यत्प्रयत्नतः ॥ न नन्दं हतं विवाहेषु यात्रायां न निव
र्तते ॥ न रोगान्मुच्यते न गीवेधं वेला रुताद्यमः ॥ रोगकाले यदा वेधः कुरखे च रसं भवति ॥ वक्रगत्या भवेन्
मृत्युः ॥ इति ज्ञाप्य च जगद्गुरुधाः ॥ वेधस्ताने रणे भङ्गो दुर्गे ग्वं डिः प्रजापते ॥ क्वो प्रवेशने चैव यो धद्यातश्च
तत्र वै ॥ यत्र पूर्वादि गङ्गा सुरष्टराश्यादि गोरविः ॥ सादिशास्तमिता ज्ञेया शोपास्तच्च यथोदिता ॥ ईशा
नं तद्विदि प्राच्यां ज्ञेयमाग्नेयगोयमः ॥ निर्ऋतं स्यात्तु वारुण्यां वायव्यं सौम्यमागतां ॥ नक्षत्राणि म्बराव
र्णां गङ्गा यस्तिथ्योदिताः ॥ ते सर्वे स्तंगता ज्ञेया यत्र भानुस्त्रिमासिके ॥ नक्षत्रे स्ते रज्जावर्णे हानिः शोकः
म्वरे तथा ॥ गङ्गा विघ्नस्तिथ्यो भीतिः पंचास्ते मरणं भ्रवं ॥ यात्रायुर्ज्वलाद्देष्टुं च रासादहम्यं योगन कर्त
व्यं शुभं किंचित् न दाशाभिमुखे नरे ॥ आशयां संस्थितं यस्य नाम्नाः प्रथममक्षरं ॥ तदा सर्वेषु कार्येषु

प्र.
३

लेयोर्देवदत्तो नरः॥ कर्वाकोरे तथा दूंदे चातुरंगे महाद्वे॥ वर्जयेत्तानभयान्मर्दानयदांछिद्रुजयंरणे॥ नक्षत्रे
चोत्तमे पुष्टिर्वर्णलाभः स्वरे शृङ्गं॥ जयोरगोतिथौ तेजः पदप्राप्तिश्च पंचके॥ तिथौ वारे च नक्षत्रे राशौ वर्ण
श्चरे तथा॥ चंद्रस्वरो भवेद्यस्य हिने स्मिन्नस्य नो भुभं॥ विरुद्धे सर्वतो भद्रेशांतिकुयांश्चक्षणः॥ ॥ अ
थ **शानिचक्रं**॥ शानिचक्रं नगकारं लिखित्वा सौरिभादितः॥ नामाधिस्यं भवेद्यत्र ते यंतत्र भुभाभुभं मु
खे कं भद्रशोस्तु यं ४ षट्॥ पाद ५ हत्करं॥ वामे तु यं ४ त्रयं द्वापि नेत्रे गुह्योक्तं द्विकं॥ २॥ मुखे दानिर्जयो द
क्षे भयः पादोश्च ये हृदि॥ वामे शीर्षे भयं राज्यं नेत्रे सौख्यं मृतं गुदे॥ जन्माष्टदादशं तु यं यदा विघ्नक
रः शानिः॥ तदा विघ्नं करस्तेन चक्रां घ्राणं च वामदोः॥ यस्य पीडा करः शौरिः तस्य चक्रमिदं स्फुटं॥ लि
खित्वा सुस्मद्गुणैर्लसं शोषे पदुधः॥ निक्षिप्य भूमि मध्यं रुक्मपुष्पैः प्रपूजयेत्॥ तुष्टियति

नसंदेहः पीडामुक्ताङ्गनैश्वरः॥ ॥ इति शनिचक्रं॥ अथ गोचरे सूर्यादीनां क्रमवेधवामवेधलक्षणम्॥
गोष्ठीनीचं नश्वं दोगोषेनीचः पुराकुजः॥ सौरीषयोगः॥ सौम्यो यो नैभिषकः खलु वाक्पतिः॥ मीवाग्नि-
वेश्वः॥ क्रोवंगणा भौषेत् सृष्टिके॥ कटपादि पूर्ववर्णाः प्ररुति बलस्वरगुणितं वेधः॥ जन्मतः क्रमवेधः
स्याद्गमवेधो ग्रहालयात्॥ पुत्रपिशुर्न वेधः स्याद्द्वयैः सन्नाय्यभ्रांजयेत्॥ कादि० टादि० पादि० आ-
दि० स्वराः॥ विवाहसर्ववेधो विचार्यः॥ ॥ इति गोचरे रव्यादिवेधः॥

अथ सर्वतोभद्रादिविरूद्धेशान्तिकर्मकुर्यात् ॥ आरोग्यं भास्करादिछेत् ॥ तस्मान्न उद्यन्त्यत्तच्च विधानेन नम
हाघ्यदानं कुर्यात् ॥ शुभसुखे चतुष्कोपर्युपविश्य प्राणानायम्येत्यादि संकल्प्य रुद्धन्नद्यत्यस्य मंत्रस्य का
ण्वपुत्रः प्रसूण्वक्त्रिः अनुष्टुप छंदः ॥ सूर्योदिततामसरो गोपरांत्यथे सूर्यायाः अघ्यदानं कुरिष्ये ॥
तत्र व्यासः ॥ रुद्धन्नद्यमित्रमदः मित्राय नमः दक्षिणहस्ते ॥ आरौहं नुनरां दिवं रवये नमः वामकरे ॥ हृ
द्गंगं मम सूर्यः सूर्याय नमः हृदि ॥ हृदि माणं च नाशय ॥ भानवे नमः मूर्ध्नि ॥ ४ भुकेषु मे हृदि माणं स्वर्गा
य नमः दक्षिणापादे ॥ गोपणाकासु र्ध्मसि पूष्णे वामपादे ॥ अथोदारिद्र्येषु मे मरीचैर्नाभौ ॥ हृदि
माणं त्रि र्ध्मसि हिरण्यगर्भाय मुखे ॥ ८ ॥ उदंगाद्यमादित्यः दक्षिणे नेत्रे ॥ विश्वेन सदसा सद ॥ सवि
त्रे वामनेत्रे ॥ द्विषतं मम ह्यरंध्रं यन् अकियं सर्वांगे ॥ सो अदं द्विषते रथं भास्कराय नमः अस्त्राय फट्

१२॥ दिक्षु ॥ इति द्वादशंगन्यासः ॥ अथ षड्भिरर्धचैः करांगुलिन्यासः ॥ उद्यं आगेदं २ मित्रगविभ्यां
नमः अंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ १ ॥ हृद्दीगं द्दरिमाणं २ सूर्यभानुभ्यां तर्जनीभ्यां २ ॥ शुक्रेषु गोपणाकां २ ॥ ख
गपृषभ्यां मध्यमाभ्यां नमः ॥ ३ ॥ अथोदगि द्दरिमाणं २ मरीचिद्विहिरण्यगर्भाभ्यां ३ नामिकाभ्यां ॥
उदगा विश्वेन २ आदित्यसवितृभ्यां कनिष्ठिकाभ्यां ॥ ५ ॥ द्विषंतं मां अहं २ अर्कभास्कराभ्यां कर्तलक
गपृष्ठाभ्यां नमः ॥ ६ ॥ अथ हृदयादिषडंगः ॥ उद्यं आगेदं २ मित्रगविभ्यां हृदयाय ॥ १ ॥ हृद्दीगं द्दरि
सूर्यभानुभ्यां क्षीरं सि ॥ २ ॥ शुक्रं गोपणाकां खगपृषभ्यां शिखायैव ॥ ३ ॥ अथोदगि द्दरिमाणं मरीचि
द्विहिरण्यगर्भाः कवचाय हुं ॥ ४ ॥ उदगा विश्वेन आदित्यसवितृभ्यां नेत्रत्रयाय वीषट् ॥ ५ ॥ द्विषंतं मां अ
हं अर्कभास्कराभ्यां अम्नाय फट् इति षडंगन्यासः ॥ ६ ॥ तलरुलेवाद्वादशदलं संचित्य तत्र दंडविंगत्ता

भ्यां गुरोपात्ताभ्यां नमः॥ अरुणाय सारथ्ये नमः॥ सप्ताश्वेभ्यो नमः॥ इति पूजयित्वा॥ ॐ तेजो राशिंश्चि यं
 युक्तस्तप्तकांचनसंनिभः॥ किरीटीपद्मनेत्रश्चपद्मरागविभूषितः॥ पद्मोसनेः पद्मकरः पद्मगर्भसमद्यु-
 तिः॥ सप्ताश्वरथसंयुक्तोऽष्टभुजः स्यात्सहस्रारविः॥ ध्येयः सदैतध्यात्वा॥ सूर्ये संपूज्य अर्घ्यपात्रेण गं-
 धपुष्पाक्षतयुक्तजलेन अर्घ्यं दद्यात्॥ द्वादशवाक्यपदैर्द्वादशनामभिर्द्वादशाध्याः॥ ३ ध्यानं च मित्रमहः
 मित्राय नमः॥ १॥ आ रो हं नु ज रां दिवं र व ये २॥ हृ द्यो गं म म सूर्य उ सूर्याय ३॥ ह रि मा णं च ना राय भान
 वे न मः ४॥ शु क्रे पु मे ह रि मा णं र व गा य ५॥ रो प णा का सु द ध्मं सि पृ त्मे न मः ६॥ अ थो ह रि द्र व पु मे
 म री च ये ७॥ ह रि मा णं नि द ध्मं सि ह रि ण्य ग र्भा य ८॥ उ द गा द य मा ह्मि त्यः आ दि त्या य ९॥ वि श्वे न
 म ह सा स ह स वि त्रे १०॥ द्रु षं तं म ह्यं रं ध य न् अ क र्मा य ११॥ मो अ हं द्रु षं ते र थं भा स्क्र रा य न मः १२॥

इति द्वादशः। उद्यं नद्यः आरोगं मित्ररविभ्यां १। हृद्रोगं हरिमाः सुर्यभानुभ्यां २। शुके रोपणाः खगपू
षभ्यां ३॥ अथो हरिमाणं मरिचिद्विरण्यगर्भभ्यां ४॥ उदगा विश्वेन आदित्यसवितृभ्यां ५॥
द्विषंतं मोअदं अर्कभास्कराभ्यां नमः ६॥ एवं षट्॥ पुनः उद्यन्नद्यः ४ मित्ररविसूर्यभानुभ्यां नमः ७॥
शुकेषुमे ४ खगपूषमरिचिद्विरण्यगर्भभ्यां २॥ उदगा ४ आदित्यसवित्रर्कभास्करेभ्यां ३॥ इति च
योर्घाः॥ उद्यं नद्येत्यादि द्वादशभिः त्रयोर्घाः॥ मित्ररविसूर्यभानुखगपूषमरिचिद्विरण्यगर्भादित्यम
वित्रर्कभास्करेभ्यां नमः १२। ६। ३। ३। एवं २४ एकोर्घः॥ एतादृशं द्वादशाघ्यं रेकोमद्वाघ्यः॥ तद्वादशभि
द्वादशमद्वाघ्यः॥ पुनः षोडशोपचरिः सूर्यसंप्रत्यगगिणं यज्ञमानं चाअभिषिञ्चेत्॥ आरोग्यं भव
ति। यज्ञमानस्य कार्यसिद्धिर्भवति। स्वार्थं चैकं गेति तदा भित्तिपिताथं प्राप्नोतीत्यादं भगवान्नापस्तंबः॥

॥ ॥ इत्युच्यते न घट्यते च विधानं ॥ ॥ हंसमंत्रस्य गौतमपुत्रो वामदेवऋषिः ॥ अनुष्टुप् छंदः ॥ सूर्यो देवता अर्घ्य
विनियोगः ॥ हंसः शुचिर्षट्स्थिर्घटिघातः ॥ अथ ज्वरतर्पणं ॥ अस्य श्रीज्वरमंत्रस्य कालाग्निरुद्रऋषिः श्रीम
द्वादेवो देवता अनुष्टुप् छंदः सर्वज्वरेशांत्यर्थे ज्ञपेत्तर्पणे च विनियोगः ॥ आद्यंतवंतः कवयः पुराणासूक्ष्मा
श्चेदंतो ह्यनुशुणसितारः ॥ सर्वज्वरानघ्नंतु ममानि रुद्रप्रद्युम्नमं कर्षणवासुदेवाः ॥ अनेन संप्राप्य मद्वादेवं
ज्वरं देवतां संपूज्य अष्टोत्तराशतवारं तर्पणं कुर्यात् ॥ त्रिधातुस्मप्रहरणः ॥ त्रिद्विगारः ॥ क्लृप्ते च नः ॥ ममै प्री
तमुखं दद्यात्सर्वाभयपतिर्ज्वरः ॥ सोम्य प्रीतः मुखं दद्यादित्यन्यस्य चेत ॥ गंगाया उत्तरकुले सपुत्रस्नापसां
मृतः ॥ तस्मै तिलोदकं दद्यात्तु च त्रैकाहिको ज्वरः ॥ वाराणस्यां दक्षिणे कोणे कुक्ष्येनाम वैद्विजः ॥ तस्य स्म
रणमात्रेण नश्यत्येकाहिको ज्वरः ॥ वाराणस्यां दक्षिणे कोणे कुक्ष्येनाम तारकः ॥ तस्य संस्मरणा देवत्व

रं नाशयति भ्रुवं ॥ ॐ भस्मायुधाय विप्रदे एकं दृष्टाय धीमहि ॥ तं नोज्वरः प्रचोदयात् ॥ इति ज्वरगायत्री-
अनेन ज्वरजर्पणेन ज्वरशान्तिर्भवति ॥ ॥ इति ज्वरशान्तिः ॥ अथापामार्जनशान्तिः ॥ कर्तोऽशुचौ देशे गो-
मयेनोपलिप्यते स्वरित्कारि रंगद्वोरुचयित्वा तदुपरिशुखं निधाय जलेन पूजयित्वा साग्र समूल कुशान्नि-
धाय स्वस्ति वांचनेन हृत्वा गणेशप्रार्थनं कृत्वा शंखे वगदं नमिदं वा मने विष्णुं च संपूज्य कुशमूलमथ्याग्र-
पुत्रहस्तनार्दनशंकुगन्धमेण पूजयित्वा नैवेद्यं तद्वा ह्यणाय आमानं सोपस्करं सदाक्षिणा कं संकल्प्य स-
लवणजलमं कं पात्रं निधाय न्यासपूर्वकं स्तोत्रमारभेत ॥ ॥ इत्युक्तं ॥ ॥ भगवन्प्राणिनः सर्वविषरो-
गाद्युपद्रवैः ॥ दृश्यदोषघातैश्च सर्वकालमुपद्रुताः ॥ १ ॥ अभिचारिककृत्याभिः स्पर्शगैर्गैश्च दारु-
णैः ॥ दुर्दामपीडयमानास्तुतिं प्रति मुनिमज्जमं ॥ २ ॥ केन कर्म विषा केन विषरोगाद्युपद्रवाः ॥ न भवति न

ॐ नमो यथा बद्धुक्तुमर्हसि ॥ ३॥ पुनस्तु ॥ अतोपवासैर्ये विष्णुर्नान्यजन्मनि तोषितः ॥ तेन रामुनिष्कार्तुल
ग्रह रोगादिभागिनः ॥ ४॥ येनैतत्प्रवर्णवित्तं सर्वदेवनैः कृतं ॥ विषग्रहज्वराणां ते मनुष्यादाश्च भागि
नः ॥ आरोग्यं परमार्थं मनसा यद्यच्छति ॥ तत्तदाप्नोत्यसंदिग्धं परं वाच्यत तोषरुत ॥ ५॥ माधीनाप्नो
तितनव्याश्चीन्तविषग्रहबंधनं ॥ कृत्यास्पर्शमेयं वापितोषिते मधुसूदने ॥ ६॥ सर्वदुष्टसमस्तस्य सौम्यास्त
स्य यदाग्रहाः ॥ देवानां मण्यधुर्यो सोतुष्टो यस्य जना र्दनः ॥ ७॥ उपवासादिना तेन तोषितो मधुसूदनः ॥ तो
षिते तत्र ज्ञायते नराः पूर्णमनोरथाः ॥ ८॥ अरोगाः सुखिनो भोगान् भोक्तारो मुनिसत्तम ॥ न ते बांशं च वाने
वस्पृशं रोगाभिचारिकं ॥ ९॥ गुरुपीडादिकं वापि पापकार्यं न ज्ञायते ॥ अव्याहृतानि रुष्मस्य चक्रादीन्या
युधानि च ॥ क्रुशंति सकला पद्मो येन विष्णुस्पासितः ॥ १०॥ ॥ श्रीरामायण ॥ आगाधिते न गोविंदा

येनरादुःखभागिनाः। तेषां दुःखाभिभूतानां यत्कर्तव्यं दयालुभिः॥ पश्यद्भिः सर्वभूतस्थं वासुदेवं महा मुने॥
समदृष्टिभिराशुशतमेनूद्विगोषतः॥ १४॥ ॥ पुलस्त्य उ० ॥ विरिञ्चितासद्योत्यं नः परमेष्ठीनि सर्गतः॥ ददस
र्वाणि पापानि दर्भस्वस्तिकुरो भव॥ १५॥ कुशमूलं लिखितं ब्रह्मा कुशमध्यं जनाद नः॥ कुशाग्रे शंकरश्चैव त्रयो
देवा व्यवस्थिताः॥ १६॥ गृहीत्वा तु समूलाग्रं कुशात् शुद्धाश्चैरोगिणः॥ मार्जयेत्सर्वं गात्राणि कुशाग्रे दान्त्र्य
शान्तिरुत॥ १७॥ शरीरे यस्य तिष्ठति कुशोऽथा जलबिंदवः॥ नश्यन्ति सर्वं पापानि गरुडं नैव पुनर्गाः॥ विष्णुभ
क्तो विष्णोः पण्डुश्च सद्रूपमानसः॥ रोगग्रहविषातानां कुर्याच्छान्तिमिमांशुभां॥ १८॥ वराहं नारसिंहं च वामनं
विष्णुमेव च॥ ध्यासेत्सोमाहितो भूत्वा दिक्षु नामानि विन्यसेत्॥ १९॥ सोऽवर्णं राजतं ताम्रं मृन्मयं चोदुदं नवं॥
अव्रणं कलशं शुद्धं रक्षापयेत्तद्भुजेपरि॥ तत्रोदकं समापूर्य शुद्धं निर्मलमेव च॥ एकं शतं कुशानां साग्रान

स्थापयेत्कलशोपरि ॥ पूजयेन्नक्षत्रकलेशं उपचारैः समंत्रकैः ॥ नारसिंहं समभ्यर्च्य शुचौ देशे कुशासनम् ॥
मंत्रैरेतेर्यथा लिङ्गं कुर्याद्विष्णुबन्धमादितः ॥ २१ ॥ पूर्वनारायणः पातु वारिजाक्षस्तु रक्षिणे ॥ प्रद्युम्नः पश्चि
मे पातु वासुदेवस्तथोत्तरे ॥ ईशान्यां वामेनः पातु आग्नेयां तु जगन्नादनः ॥ नैर्ऋत्यां पद्मेनाभस्तु वायव्यां म
धुसूदनम् ॥ २३ ॥ उर्ध्वं गोवर्धनो देवो ह्यधरण्यां त्रिविक्रमः ॥ एताभ्यो दशादिभ्यश्च सर्वतः पातु केशवः ॥ २४ ॥
जले रक्षतु वा गदस्त्रले रक्षतु वामेनः ॥ अटव्यां नारसिंहश्च सर्वतः पा ॥ २५ ॥ एवं कृत्वा तु स्तिब्धिं द्यावृदिग्बं
धं विष्णुं सर्वत्र संस्मरन् ॥ आत्मनश्च परस्यापि विधिरेष उदाहृतः ॥ २६ ॥ अव्यग्रचित्तः कुर्वीत न्यासकर्म
यथाविधि ॥ अंगुष्ठाग्रे तु गोविंदं तर्जनी तु महीधरम् ॥ मध्यमायां हृषीकेशं मनामिकायां त्रिविक्रमम् ॥ कान्हायां
न्यसेद्विष्णुं करमभ्येतुमाधवं ॥ २८ ॥ एवं न्यासं पुरा कृत्वा पश्चादंगेषु विन्यसेत् ॥ शिखायां केशवं न्यस्य मू

ध्रिं नारायणं न्यसेत् ॥ मालाधरं ललाटे तु गोविंदं तु भ्रुवोर्न्यसेत् ॥ चक्षुर्मध्ये न्यसेद्विष्णुं श्रोत्रयोर्मधुसूदनं
॥ ३० ॥ त्रिविक्रमं कूपोले तु वामने कर्णमूलयोः ॥ रुद्रं राश्ट्रे हृषीकेशं पद्मनाभं तथा धरो ॥ ३१ ॥ दामोदरं हंतप-
त्न्योर्गारादं चिबुके तथा ॥ जिह्वायां वासुदेवं च ताल्बोस्तु गुरुध्वजं ॥ वैकुण्ठं कंठमध्ये तु अनंतं नासिकोपरि
॥ दक्षिणे तु भुजविप्रविन्यसेत् पुरुषोत्तमं ॥ वामकेतुमदायौ गंगाघवं हृदिविन्यसेत् ॥ उदरे पीतवस्त्रं च
पार्श्वयोः केशवं न्यसेत् ॥ ३४ ॥ कुक्षौ पृथ्वीधरं चैव स्तनयोः पीतवाससं ॥ पीतांबरं सर्वतनो हरिनाभं
तु विन्यसेत् ॥ करे तु दक्षिणे विप्रततः संकर्षणं न्यसेत् ॥ वामे रिपुहरं वंघ्रादच्युतं स्कंधयोः परि ॥ ३६ ॥ पृ-
ष्ठे शिवं धरं बिंघात कटिमध्ये पराजितं ॥ वक्षस्त्रये माधवं तु कुक्षे यौगं गणायनं ॥ ३७ ॥ स्वयंभुवं म-
दुमध्ये ऊर्वाश्वैव महीधरं ॥ ज्ञानुमध्ये चक्रधरं जंघयो रच्युतं न्यसेत् ॥ ३८ ॥ गुल्फयो नरि सिंहच

प्र.

११.

पाददृष्टमितीजसं॥ अंगुलीषु श्रीधरं च पद्माक्षं सर्वसंधिषु॥ रोमकूपे गुडाकेशं हृष्टं रक्तगुहमज्जसु॥ न
विष्णुमाधवं चैव न्यसेत्पादतले च्युतं॥ ४०॥ अथांतःकरणे चैव विन्यसेच्च त्रिनादनं॥ मनोबुद्धिर्हंकारवित्तः
श्रोत्रज्ञानादनं॥ ४१॥ आपादमस्तकं चैव केशवं कल्पयेद्बुधः॥ एवं न्यासविधिं कृत्वा साक्षान्नारायणो भवेत्
४२॥ तनुर्विष्णुमयी तस्य यावत्किंचिन्न भाषते॥ एवं न्यासे विधिं कृत्वा यत्कार्यं शृणुत द्विज॥ ४३॥ पादमूले तु दे
वस्य शंखं विन्यस्य त्रिर्मलं॥ वनमालाहृदि न्यस्य सर्वदेवादिपूजितं॥ ४४॥ गरुडं च क्षरुत्के चैव चक्रं चैव तुष्ट
तः॥ श्रीवत्सां कन्यसे नमूभिर्पंचांगं कवचं न्यसेत्॥ ४५॥ ॐ नमो विष्णवे केशवाय सर्वकेशाय दंडवे हृदयाय
नमः॥ ॐ नमो विष्णवे केशवाय सर्वकेशाय दंडोद्धारसे स्वा॥ ॐ नमो विष्णवे शिखायै वषट्॥ ॐ नमो
विष्णवे कवचाय हुं॥ ॐ नमो विष्णवे नेत्रत्रयाय॥ ॐ नमो विष्णवे अस्त्राय फट्॥ विष्णुस्तु ह्रस्वः

पातु वैकुण्ठस्तुविदिग्दृष्टिः॥४८॥ सांपातु सर्वतो रामो धन्वी चक्री चकेशवः॥ एतत्समस्तं विन्यस्य पश्चान्मंत्रं
प्रयोजयेत्॥ अपामार्जनकोत्यासः सर्वव्याधिविनाशनः॥ आत्मनश्च परस्यापि विधिरेष उदाहृतः॥५१॥
वैष्णवेन सकर्तव्यः सर्वसिद्धिप्रदायकः॥ पूजाकाले तु देवस्य जपकाले तथैव वा॥ होमारांभे च कर्तव्यं त्रिसंध्या
सुचनित्यशः॥ यद्यष्टभक्त्वं लोके तत्सर्वं प्राप्नुयां नरः॥५२॥ आयुरारोग्यमैश्वर्यं अरिपक्षक्षयं सुखं॥ अभ
यं सर्वभूतभ्यः विश्वमुलोकं स गच्छति॥५३॥ ॐ नमः परमार्थायैत्याद्यपामार्जनमंत्रस्य पुनस्तस्य रूपिः अमं
तव गद्गवां मननरसिंहविष्मवो देवताः अनुष्टुप्छंदः॥ दूरामुकस्यतिबीजं अच्युतानंतगोविंदेतिहा
क्तः॥ तत्सहाटककेशं लेतिकीलकं॥ ज्वलत्पावकलोचनेति कुवचं॥ चंद्राधिकनखस्यूर्ध्वेति व्यापकं॥ हाहा
हं हं फट् फट् फट्॥ समस्तगोपशान्त्यर्थं विश्वपरमात्मा प्रीत्यर्थं अपामार्जनस्तोत्रज्ञपेविनियोगः॥ ॥

ॐ नमः परमार्थाय पुरुषाय महात्मने ॥ नमस्तुवा प्रवक्ष्यामि यतस्मिं ध्यतु मे वचः ॥ २ ॥ सच्चिदानंदरूपाय
 योगिने परमात्मने ॥ नमस्तुवा ॥ ३ ॥ गोविंद पद्मनाभाय वामदेवाय शार्ङ्गिणे ॥ नमस्तुवा ॥ ४ ॥ नारायणा
 य विश्वाय विश्वेश्वरायैश्वराय च ॥ नमस्तु ॥ ५ ॥ दामोदराय देवाय अनंताय महात्मने ॥ नमः ॥ ६ ॥ निःक
 ष्मपाय शुद्धाय नमः पापहराय च ॥ नमः ॥ ७ ॥ त्रिविक्रमाय रामाय वैकुण्ठाय नाराय च ॥ नमः ॥ ८ ॥
 वरादाय नृसिंहाय वामनाय च विष्णवे ॥ नमस्तु ॥ ९ ॥ नरसिंह महो ग्रस्त्वं नित्यं तुभ्यं नमो नमः ॥ नमः ॥
 १० ॥ जेनार्दनाय रुक्माय उपेन्द्रायाय च ॥ नमः ॥ ११ ॥ अधोक्षजाय तार्क्ष्याय मत्स्याय मधुसूदनः ॥
 नमस्तुवा ॥ १२ ॥ वराहेभ नृसिंहस्य वामने शत्रुविक्रम ॥ दृष्ट्वा श्रीवेंरामवेंश दृष्ट्वा केशहराशुभं ॥ १३ ॥
 अपराजितवक्राद्यैः चतुर्भिः परमायुधैः ॥ अखंडितानुभो वैस्त्वं सर्वदुःखहरो भव ॥ १४ ॥ हरामु

कस्यदुरितं दुष्कृतं दुरपोषितं ॥ मृत्युबंधातिभयदं दुरिद्रस्य च यत्कलं ॥ पराध्यानं च सहितं प्रयुक्तं चाभि
चारिकं ॥ गरस्य दुर्महारोगप्रकोपं गंतारयात्तरा ॥ १६ ॥ दूरये वासुदेवाय नमः ॥ रुक्माय शार्ङ्गिणे ॥ नमः पु
ष्करनेत्राय केशवायार्द्रचक्रिणे ॥ १७ ॥ नमः कमलकिंजल्कपीतनिर्मलवाससे ॥ महाहविरिषुर्ध्वध
स्रवक्राय चक्रिणे ॥ १८ ॥ दंष्ट्रो हृतक्षितिधृते शयीमूर्तिमते नमः ॥ महायज्ञवरदाय शेषभोगो रूपायि
ने ॥ तप्तहाटककेशांतज्वलत्पावकलोचने ॥ वध्याधिकं नखस्पर्शदिव्यसिंहनमोस्तुते ॥ काश्यपायार्द्र
स्वायज्ञग्यज्ञुः साममूर्तये ॥ तुभ्यं वामनरूपाय क्रमते गां नमो नमः ॥ २१ ॥ वराहाशेषदुष्टानि सर्वपाप
फलानि वै ॥ मर्दमर्दमहादंष्ट्रमर्दमर्दमहाधर ॥ नरसिंहकरालास्यदंतप्रांतनखोज्ज्वल ॥ भंजुं भंजनि
नादेन दुष्टान्यस्यातिनाशन ॥ क्रग्यज्ञुः सामगर्भाभिर्वाग्भिर्वा मनोरूपश्चक्र ॥ प्रशमं सबदुःखानि

नयत्वाऽऽत्तनार्दनः॥२४॥ अतिसुमालगात्रंरुक्मपात्रंरुमनंरुक्मलितदधिखंडंपाणिनादक्षिणेन॥ कुरु
शुभमृतपूर्णसिख्यदस्तेदधानंतर्गतिरुक्मदुःखंवामनंभावयेद्यः॥२५॥ श्रीश्वरसंज्ञस्यकालाग्निरुक्म
अनुष्टुप्छंदःश्रीमद्देवोदेवतासर्वश्वरशांत्यर्थेऽज्ञपेविनियोगः॥ आद्यंतवंतःकवयःपुगणाःसूक्ष्मा
दृढतोह्यनुशासितारः॥ सर्वश्वराघ्नंतुममानिरुधप्रघुम्नसंकर्षणवारुदेवाः॥ त्रिपाद्सुप्रहरणस्त्रिशि
गरुक्मलोचनः॥ समेप्रीतिःसुरांरुपात्सर्वामयपतिर्श्वरः॥ ॐ भस्मायुधायविप्रदेएकदेष्टायधीमहि॥
तंनोश्वरःप्रचोदयात्॥ अंगवंगकलिंगेपुहणेपुमगधेपुच॥ वाराणस्यांचयज्जातंतन्तस्मरसिरेश्वर॥
गुक्मादिकुंद्मादिकंचतथांत्रिदिवसश्वरं॥ चातुर्थितथात्युग्रंतथैवसततश्वरं॥ दोषोऽयंसंनिपातोऽयंतथै
वांगंतुकेश्वरं॥ शुभमनंयाशुगोविंदछिंधिछिंध्याशुवेदनं॥३१॥ नेत्रदुःखंशिरोदुःखंदुःखंचोदरसंभवं॥

अंतःश्वा समतिःश्वासं परितापं सवेपथुं ॥ ३२ ॥ गुरुघ्राणांघ्रिरोगांश्च कुष्ठं रोगं तथा क्षयं ॥ श्वित्रादीन्
स्वजातो गात्व गम्यं तं बहिःस्थितान् ॥ ३३ ॥ कामलादींस्तथारोगान् प्रमेहाश्चातिहारणात् ॥ भगंदराति
सारंश्च मुखरोगं सबल्युत्तं ॥ अशंसि मूत्ररुद्धं श्वरोगानन्यांश्च दारुणान् ॥ ये वा तत्र भवार्थं रोगा ये च पित्त
समुद्भवाः ॥ कफोद्भवांश्च ये केचिद्वैचान्ये संनिपातिकाः ॥ आगंतुकाश्च रोगे गां लूता विस्फोटकादयः ॥ ते
सर्वे प्रशमं यांतु वा सुदेवापमार्जिताः ॥ विनश्यं यांतु ते सर्वे बध्ना रूक्षारणेन च ॥ क्षेयं गच्छतु वा दौषास्तैश्चैक
भिद्गतादरेः ॥ अच्युतानंतगोविंदनामोच्चारणभेषिताः ॥ नश्यंतिसकलारोगाः सत्यं सत्यं वदाम्यहं ॥ स
त्यं सत्यं पुनः सत्यं मुह्यत्यभुजमुच्यते ॥ वेदशास्त्रान्परं नास्ति न देवः केशवान्परं ॥ अच्युतेति मनः पूतम
नंतैति वचः पुनः ॥ गोविंदेति तनुः पूता त्वत्तानस्तानपातकेः ॥ अच्युतानंतगोविंदपदमानुसुभं शुभं ॥ ४१ ॥

ॐ नमः पुंडरीकाक्षप्रपन्नियमसाहितः ॥ स्वावरंजंगमंचापिहृत्रिमंचापियशुषं ॥ दंतोद्भूतंनस्वोद्भूतः
माकाशप्रभवविषं ॥ लूतादिप्रभवयच्चविषमत्यंतदुःखदं ॥ शमंनयतुगोविंदकीर्तितोस्यजेनादेनः ॥
ग्रदान्प्रेतग्रहाश्चैवतथावेडाकिनीग्रदान् ॥ वैतालान्श्वपिशान्चांश्वगंधर्वान्यक्षराक्षसान् ॥ शाकिनी
पूतनाद्याश्चित्तथावेनायकग्रदान् ॥ ४५ ॥ मुरगमंडिलक्रूरानरेवतीरुधिरिवती ॥ रुधिकाग्न्यास्तथाचौ
ग्रास्तथामृतग्रदानपि ॥ ४६ ॥ बालस्यविष्णोश्चरितंदंतुबालग्रदानिमान् ॥ रुधातायेग्रहाः केचिद्येववा
लग्रहाः क्वचित् ॥ नरसिंहस्यतेदृष्ट्यादग्धायेचापियोवनं ॥ सयंकुरालबदनोनरसिंहोमहारवः ॥ मद्वानशे
पांनिःकुशात्करोतुजगतोदृडाः ॥ नरसिंहमदांसिंहवान्कामात्मन्नुक्तानन ॥ ग्रदानशेषात्सर्वेशाखादखा
दाग्निर्लोचन ॥ येरोगायेमहोत्पातायद्विनातिमहाग्रहाः ॥ यानिचक्रभूतानिग्रहापीडंश्चदारुणाः ॥

या घ्रसिंद्वरादेषु भग्निचोरभयेषु च ॥ शस्त्रक्षतेषु ये रागादोषागर्दभिकादयः ॥ यानि यानि च भूतानि
प्राणिपीडाकुराणि च ॥ तानि सर्वाणि सर्वान्मनपरमात्मज्ञनार्दन ॥ किंचिद्रूपसमाख्यायवासुदेवांगुना
गुण ॥ क्षिप्त्वा सुदर्शनं च कंज्वाला मालातिभीषणं ॥ सर्वदुःखप्रशमनं कुलदेवचरान्युतं ॥ सुदर्शनमद्वा
लच्छिंधिच्छिंधिमद्वा रवं ॥ सुदर्शनमद्वा च कर्णो वंदस्य कुर्यादुध ॥ तीक्ष्णधारमद्वा वेगसूर्यकोटिसमप्रभं
सुदर्शनमद्वा ज्वालच्छिंधिच्छिंधिमद्वा ज्वरं ॥ छिंधिच्छिंधिमद्वा व्याधिच्छिंधिच्छिंधिमद्वा ग्रहं ॥ छिंधिच्छिंधि
या तं च कूतं च छिंधिघोरं मद्वा विषं ॥ छिंधिश्चेप्सं च पित्तं च छिंधिद्वेषं मद्वा द्विषं ॥ रजराहं च चरं च निमि
षज्वरगर्दभं ॥ इति सुदर्शनान्मान्यः कामयां तु दिशो दश ॥ हा हा हं हं चं फट्कारे सुदर्शनं हतं द्विषः ॥ सु
दर्शनं स्य मंत्रेण ग्रहाणां तु दिशो दश ॥ ॥ ॐ नमो भगवते भो भो सुदर्शनं दृष्ट्वा रयं दारयदुरि

तं ह न ह न पापं मथ मथ आरोग्यं कुरु ॥ ह्रादा हं हं फट् ह न द्विषः स्वाहा ॥ सद्गर्गनस्य मंत्रेण प्रहार्या तु दिशो द
ना ॥ प्राच्यां प्रतीच्यां च दिशि दक्षिणां च रतस्तथा ॥ ६० ॥ रक्षां करोतु भगवान बहुरूपी ज नार्दनः ॥ यथा विष्णु
र्जगत्सर्वं स देवा सुर मानुषं ॥ तेन सत्येन सकलं दुःख मस्य प्रशम्यतुं ॥ यथो विष्णो स्मृत सद्यः संशयं याति
पातकाः ॥ तेन सत्येन सकलं दुःख मस्य प्रशम्यतु ॥ परमात्मा यथा विष्णुर्वदांते श्वपि गीयते ॥ तेन सत्येन
यथा यज्ञेश्वरो देवः सर्वदेवेषु गीयते ॥ तेन स ० पुनर्मयोक्तं तथास्तु तत् ॥ शान्तिरस्तु शिवं चाग्न प्रशमं यांतु म सु
खं ॥ वा सुदेव गरी ते श्वैः कुक्षेः संमार्जितं मया ॥ अपा मार्जितुं गा विंदो न गे नारायण रत्नं ॥ अम्यास्तु सर्व
दुःखा नाप्रशमो वचनाद्भू रः ॥ ६६ ॥ शान्तिं समस्त रोगास्ते प्रहाः सर्व विषाणि च ॥ भूतानि च प्रयांतीं सं
स्तुते मधु सूदनं ॥ एतत्समस्त ते गोषु भूत प्रह भयेषु च ॥ अपा मार्जितं नृ स्तं विष्णोर्नामाभिर्मंत्रितं ॥ ए

ते कुशाविष्णुशरीरसंभवाज्जनार्दनोदंस्वयमेव वागतः॥ दूतं मया दुष्टमशेषमस्य स्वस्तीभवत्तैष यथा वचो
दूतः॥ शान्तिरस्तु शिवं चास्तु दुःस्वमस्य प्रणाम्यतु॥ यदस्य दुःखं किंचित्क्षिप्तं लघुवर्णार्णवं॥ १०॥ स्वास्थ्य
मस्य स देवास्तु हृषीकेशस्य कीर्तनात्॥ यत एवागतं पापं तत्रैव प्रतिगच्छतु॥ एतद्दोगादिपीडासु संतूनां
हितमिच्छत॥ विष्णुभक्तैः न कर्तव्यं ब्रह्मद्वयाविनाशनं॥ सर्वव्याधिदूरं चैव सर्वग्रहविनाशनं॥ विष्णोः प्री
तिकुरंस्तोत्रं यः पठेन्नियमेन च॥ विष्णुभक्तैः कृतं नानाति सत्यं सत्यं न चान्यथा॥ स्तोत्रे राज्ञमिदं नाम अपा
मादं न कुंदूरेः॥ तस्य तुष्यति गोविंदमनसा चिंतितं लभेत॥ यदुदंधारयेत्स्तोत्रं श्रद्धाभक्तिसमन्वितः॥ ग्र
हान्तं नोपमर्षति न रोगान च राक्षसाः॥ क्रोडिज्जन्मदूतं पापं पठनादेव नश्यति॥ गोसद्वस्त्रफलं तस्य परं फ
लमवाप्नुयात्॥ १२॥ ॥ अज्जीजनदि० पदूतोतल्लुतावपामाज्जनं शान्तिरासीत्॥ ॥ अथ ज्वरस्तो
त्रपाठः॥

नमामित्वा नंतरात्तिपरं शंविश्वात्मानं केवलं सप्तिमात्रं । विश्वोत्पत्तिस्तानसंगो धदेतुं यत्तद्वृक्षब्रह्मलिंग
प्रशंतं ॥ कात्कोदैवं कर्मजीवस्वभावोद्गंक्षेत्राण आत्माविकारः ॥ तत्संघातो बीजगोदप्रवादः । त्वन्मा
येषातं निषेधं प्रपद्ये नानाभावोत्कीर्तयौर्वेपि पत्रे । देवान्साधनं कौकुम्भं त्वन्विभार्विदं स्युन्मोर्गातिदं सया
वर्तमानान ॥ जन्मेतत्तेभारद्वाराय भूमेः तत्सोदंतं तेजसादुःसदंतं । शंतोत्रेणात्फल्बनेन ज्वरेण । तावत्ता
पोदोदनांतं घ्नन्मृत्तं ज्ञोसेवेत्यावदासानुबद्धः ॥ ॥ रुह्युड० त्रिष्टिग्मे प्रसन्नोस्मि व्येतुं ते मज्जरादुयं ॥
यो नोस्मरति संवादंतस्य त्वं नो भवेद्दुयं ॥ इत्युक्ता च्युतमानम्यगतो माद्वेश्वरोत्तरः । यः पठेत्तरतस्तोत्रं म
दं सो विज्वरो भवेत् । अनेन ज्वरस्तोत्रमंत्रेण न वभिः त्रिभिर्वा कुशैः संमोदये ॥ अक्षीभ्यामिति च संमोदये
प्रतीतं निरम्येत ॥ ॐ अक्षीभ्यां तेनासिकाभ्यां कूर्णाभ्यां चिबुकादधि ॥ यश्मः शीर्षण्यं मस्तिष्काज्जि

ह्यायाविरुद्धामिते ॥ श्रीवाभ्यस्तु उस्मिदाभ्यः कीकसाभ्यो अनूक्यात् ॥ यश्मंदोषण्यमः साभ्यां वाहभ्यां
विरुद्धामिते ॥ आंवेभ्यस्ते गुदाभ्यो वनिष्ठो हृदयादधि ॥ यश्मं मतस्नाभ्यां यक्कः पूग्निभ्यां विरुद्धामिते ॥ ईर
भ्यां ते अष्टीवद्भ्रांतं घाभ्यां प्रपदाभ्यां ॥ यश्मः श्रोणिभ्यां भाससाध्वं ससो विरुद्धामिते ॥ मेदना डूकं कर
णाह्मं सभ्यस्ते नखेभ्यः ॥ यश्मः सर्वस्मादात्मनस्तमिमं विरुद्धामिते ॥ अं गादंगाह्मोस्त्रोहो म्नाज्ञातं पर्व
णि पर्वणि ॥ यश्मः सर्वस्मादात्मनस्तमिमं विरुद्धामिते ॥ दूस्तं सुकुशान् संत्यज्याह्वान्यकुशैरन्यजत्तेन च ॥
येन देवा इत्यभिषिच्य पीताक्षता गृहीत्वा स दूस्त्राक्षेण मंत्रेणाग्नौ विदं दद्यात् ॥ इति त्वरस्तोत्रस्याक्षि
भ्यां प्रयोगः ॥ ॥ अथ वास्तु प्रकरणं ॥ अदरुस्य क्रियाः सर्वानसिध्यंति गृहं विना ॥ यतस्तस्माद्गृहं भ
प्रवेश समयो ब्रूते ॥ आयव्ययदांश्च कचं दत्तारावत्तानि भगवद्वा द्वागम्य संम्यक् ॥ आयुर्व्यनाराग्यय

गोभि रध्ये ग दं ग द ह स्ता दि वि धा प यी त ॥ इ व ता न ग त्ता दि जे न्द्रा णां र क्ता भूमि र्म ही भुजां ॥ वि शां पी ता च शू द्रा णां
 रु द्मा न्ये पां त मि श्रि ता ॥ म न स श्व क्षु पो र्य त्र सं तो षो ज्ञा य ते भुवि ॥ त स्यो का र्ये ग दं सर्व ग ति ग र्गा दि सं म तं
 अ ष्टा भि र्भ व को ष्ट को दि ति खि ते द्वा ष्टा न्म के च क के य त्र स्व र्क्ष न वे दु गो षु शु भ दं र द्रो न्नि स हं स सं ॥ दि कुं ने च तु
 स धा तु रोग भ य दं शो षे षु मृ यु प्र दं ता त्वा भूमि फलं मुनी द्र कृ थि तं प श्चा त् प्र दं प्रा र भे त् ॥ अ न्य च्च ॥ ग द ह म
 ध्ये द ह स्ता मि तं स्वा त्वा त च प्र भ्र पू रि तं च पु नः ॥ य द्वा न म नि षं त त्स मे स मं धं न्ये म धि कं य त ॥ ज लं ता तं प्र स्तरां
 तं वा पु र ष मा म म था पि वा ॥ क्षे त्रं सं शो ध्य चो ध्र त्यं शू ल्यं म द न मा र भे त् ॥ शू ल्य रा नं य था कू र्म या म ले
 न व को ष्ठा त्म को च के लि खे त्पां च्या दि तः क मा त् ॥ न व व र्णा न र कं च त द्वा सं पा श्य म ध्य गा तं ॥ प्र श्ने फ
 ला दि कं न्य स्मे त् शू ल्यं दि शि नि र्दि शे त् ॥ वि भ ज्ये न व धा भूमि मुख्य गे द नं चा च तु ॥ प्र श्ने च स्या द्दिः
 त

प्राच्यांशुत्थं नारं भयेन दा ॥ सार्धं द्वस्तप्रमाणेन तच्च मानुषमृत्यवे ॥ १ ॥ कः प्रश्ने वन्दिदिगभागे स्वरश
त्यं करद्वये ॥ भूपदंशो भवेन च भयं नैवं निवर्तते ॥ २ ॥ खः प्रश्ने यदिया म्यायां नरशुत्यमंधो भवेत ॥ तद्गृह
स्वामिनो मृत्युं कुर्यादिकटिसंस्तुतं ॥ ३ ॥ तः प्रश्ने यदि नेर्ज्ञायां सार्धं द्वास्तदधस्तत् ॥ शुनोस्तु जायते तच्च
वाल्मीकिं कुरुते मतिं ॥ ४ ॥ एः प्रश्ने पश्चिमायां तु शुशुशुत्थं प्रजायते ॥ सार्धं द्वास्तप्रवासाय सदनस्वा
मिनः पुनः ॥ ५ ॥ हः प्रश्ने यदिया म्यायां नरशं गारे चतुः करे ॥ कुर्वतो विजनाशस्यादुःखप्रस्य च दर्शनं ॥ ६ ॥
शः प्रश्ने यदिया म्यायां विप्रशुत्थं करे रथः ॥ ततोऽग्रं निधनत्वा य भवेच्चौरनृपादिभिः ॥ ७ ॥ दिश्याशाः
न्यांतयः प्रश्ने गोशुत्थं सार्धं द्वास्ततः ॥ तद्गृहं नृस्य नाशाय जायते गृहमेधिनां ॥ ८ ॥ यः प्रश्ने मध्यं को
ष्ठे च वशो मात्रे भवेदधः ॥ केशाः कपालं मृत्युस्य भस्मलोदं च मृत्यवे ॥ ९ ॥ इति भूमिशुद्धिः ॥ कपि